

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

Pedagoģijas nodaļa

MAIRITA BELOZAREVIČA

**RUNAS ATTĪSTĪBAS SEKMĒŠANA VIDĒJĀ PIRMSSKOLAS
VECUMA BĒRNIEM IZMANTOJOT ROTAĻAS**

Bakalaura darbs

Darba vadītājs

Lektore	mg. paed.	Ilze Vilka	
_____	_____	_____	_____
Akadēmiskais amats	Zinātniskais/ Akadēmiskais grāds	Vārds, uzvārds	Paraksts

CĒSIS 2020

Anotācija

Bakalaura darba autors: Mairita Belozareviča

Pētnieciskā darba temats: “Runas attīstības sekmēšana vidējā pirmsskolas vecuma bērniem izmantojot rotaļas”.

Mērķis: Teorētiski un praktiski noskaidrot vidējā pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstības sekmēšanas iespējas, izmantojot rotaļas.

Darba **pirmajā daļā** tiek aprakstīts vidējā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības likumsakarības, dažādu autoru skatījumā. Tiek aprakstīta bērna vispārējā attīstība. Tiek aprakstīta bērna valodas un runas veidošanās un nozīme, kā arī runas attīstības pakāpes, kurā laika posmā, ko bērns vēl tikai apgūst un ko jau māc.

Darba **otrajā daļā** tiek aprakstīts dažādu autoru skatījums par runas attīstības sekmēšanu vidējā pirmsskolas vecuma bērniem. Kādas rotaļas izmantot, lai sekmētu runas attīstību un rotaļu teorētiskais pamatojums bērnu attīstībā.

Trešajā daļā tiek veikts empīriskais pētījums, iepazīstot bērnus, viņu runas attīstību, izpratni. Aprakstīts, kādas rotaļas tiek izmantotas un kā tas ir palīdzējis bērna runas attīstības sekmēšanai.

Empīriskā pētījuma rezultātā tiek apstiprināta **hipotēze**, ka runas attīstības sekmēšana būs veiksmīga, ja skolotājs pedagoģiskajā procesā izmantos rotaļas atbilstoši bērna spējām, prasmēm un vajadzībām.

Kopā darbā ir 64 lapaspuses, 14 tabulas, 6 attēli, 49 literatūras un avotu vienības un 8 pielikumi.

Atslēgas vārdi: runa, runas attīstība, rotaļas, vidējais pirmsskolas vecums

Annotation

Author: Mairita Belozareviča

Title of the research: “Promoting the development of speech through the use of games for children of the average pre-school age”

Purpose: Theoretically and practically clarify the possibilities for promoting the development of speech by children of the average pre-school age through playing

The first part of the work describes the relationship between the development of children of the average pre-school age, in the view of the various authors. The overall development of the child is described. It describes the formation and meaning of the child's language and speech, as well as the stages of speech development, during which a child still learns and already knows.

The second part of the work describes the views of different authors on promoting speech development for middle-aged children. What games should be used to promote the development of speech and the theoretical justification for playing in children's development.

In **the third part**, an empirical study is carried out to familiarise children, the development of their speech, their understanding. It describes what games are being used and how it has helped to promote the development of a child's speech.

The **empirical** study confirms the **hypothesis** that promoting speech will be successful if the teacher uses games in the pedagogical process in line with the child's capabilities, skills and needs.

The total work consists of 64 pages, 14 tables, 6 images, 49 units of literature and sources and 8 attachments.

Keywords: speech, speech development, play, average preschool age.

Saturs

levads	5
1. Valodas un runas teorētiskais pamatojums dažādu autoru skatījumā	7
1.1. Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības likumsakarības pētāmā temata aspektā	7
1.2. Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstības un valodas apguves raksturojums	13
2. Runas attīstības sekmēšana rotaļās pedagoģiskajā procesā	22
2.1. Runas attīstības sekmēšana vidējā pirmsskolas vecuma bērniem	22
2.2. Rotaļās runas attīstības sekmēšanai	29
3. Pedagoģiskā process darbība ar vidēja pirmsskolas vecuma bērniem problēmas skatījumā	36
3.1. Pētījuma metodoloģija un pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums	36
3.2. Pedagoģiskais process runas attīstības sekmēšanai	45
3.3. Pētījumā iegūto rezultātu atspoguļojums un analīze	53
Secinājumi	59
Priekšlikumi	60
Izmatotās literatūras un avotu saraksts	61
Pielikumi	65

Ievads

Attīstoties laikam un tā sniegtajām iespējām ir arī mīnusi, kas kavē mūsu bērnu attīstību. Vecāki kļūst aizvien aizņemtāki, lai nodrošinātu labas dzīves apstākļus, viņiem ir nepieciešams aizvien vairāk laika pavadīt darbā. Kā rezultātā, laiks ko viņi var veltīt bērnam un viņa attīstībai paliek aizvien mazāk. Lielāko dienas daļu bērns pavada pirmsskolas izglītības iestādē, kur arī viņš apgūst nepieciešamās iemaņas savai attīstībai. Diemžēl lielākā daļa vecāku uzskata, ka bērna izglītošanas sekmēšana ir tikai pirmsskolas pedagogu pienākums, lai gan pilnīgai attīstībai ir nepieciešama arī vecāku līdzdalība.

Strādājot ar bērniem vidējā pirmsskolas vecumā, darba autore novērojusi, ka aizvien biežāk satopami bērni ar neskaidru runu, bērniem ir gan skaņu izrunas grūtības, gan grūtības veidot gramatiski pareizus teikumus, gan izteikt savas domas un spriedumus saistītā runā.

Bērniem bieži novērots, ka viņi runā daudz un labprāt komunicē ar citiem saviem vienaudžiem un arī pedagogiem. Problēmas rada tieši pati runa, bieži vien tā ir nesaprotama un ļoti slikta. Pedagoģis ir spiests vairākas reizes pārjautāt, vai kā savādāk, piemēram, lai parāda, lai tikai saprastu, ko bērns vēlas viņam izstāstīt.

Var teikt, ka katrs bērns attīstās savādāk un katram ir savs attīstības temps, darba autore uzskata, ka būtu nepieciešams jau laicīgi pievērst uzmanību katram sīkumam, pārliecināties, vai tas ir normas robežās, vai tomēr jāmeklē kāda speciālista palīdzība. Bieži vecāki nevēlas dzirdēt, ka viņa bērnam, pēc pedagoga domām, ir kāda neliela aizkavēšanās attīstībā, kam nepieciešams pievērst uzmanību. Parasti šajā vecumā tas ir tieši saistīts ar runu, bet vecāki pārsvarā apgalvo, ka tas nav nekas traks, un nav vajadzība satraukties.

Tāpēc, tieši vēl vairāk darba autore vēlas pētīt runas attīstību, runas attīstības sekmēšanas iespējas vidējā pirmsskolas vecumā. Iepazīt šī vecuma bērna attīstības īpatnības un runas attīstības un valodas apguves likumsakarības, kuras bērnam būtu nepieciešams ievērot un apgūt, lai pedagoģiskajā procesā, varētu pievērst vairāk uzmanības tieši šīm lietām. Atrast veidu kā ar rotaļām un prieku bērni spētu apgūt nepieciešamo, lai pilnvertīgāk attīstītos bērna valoda un runa.

Temats: Rotaļa – runas attīstības sekmētāja vidējā pirmsskolas vecumā.

Pētījuma objekts: Runas attīstība vidējā pirmsskolas vecumā.

Pētījuma priekšmets: Rotaļa kā runas sekmētāja.

Pētījuma mērķis: Teorētiski pētīt, praktiski pārbaudīt un analizēt runas attīstības veicināšanas iespējas vidējā pirmsskolas vecumā izmantojot rotaļas.

Izvirzītā hipotēze: Runas attīstības sekmēšana būs veiksmīgāka, ja pedagoģiskajā procesā tiks izmantotas rotaļas atbilstoši bērna spējām, prasmēm un vajadzībām.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt psihologu, pedagogu atziņas par runas attīstību vidējā pirmsskolas vecumā.
2. Noskaidrot vidējā pirmsskolas vecuma bērnu likumsakarības runas attīstības veicināšanai.
3. Izzināt rotaļas iespējas runas attīstības sekmēšanā.
4. Novērtēt bērnu runas attīstību
5. Sadarbojoties ar bērniem, izmantojot rotaļas, veicināt runas attīstību.
6. Atkārtoti novērtēt bērnu runas attīstību.
7. Apkopot, analizēt un skaidrot pētījumā iegūtos rezultātus.

Pētījuma metodes:

Teorētiskā – zinātniskās literatūras analīze pētāmās problēmas kontekstā

Empīriskās metodes – pedagoģiskā novērošana, pedagoģiskā izmēģinājuma darbība (pedagoģiskais eksperiments), matemātiskā datu apstrāde un analīze.

1. Valodas un runas teorētiskais pamatojums dažādu autoru skatījumā

1.1. Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu attīstības likumsakarības pētāmā temata aspektā

Zināšanas un izpratni par apkārtējās pasaules notikumiem, arī par sevi, cilvēks iegūst ar izziņas procesu palīdzību. Izziņas procesi atbild par informācijas uztveri, pārstrādi un nodošanu tālāk. Bērns apkārtējo pasauli iepazīst caur savām sajūtām, kuras rodas darbojoties ar priekšmetiem un lietām.

T. Bartolota (Bartolotta) un B. Šulmans (Shulman) savā publikācijā par bērnu attīstību atsaucoties uz Nikolsu, Harimanu un Kešek (Nicolosi, Harryman, Kreschek) uzsver, ka izziņas attīstība attiecas uz progresīvu un nepārtrauktu uztveres pieaugumu, atmiņu, iztēli un koncepcijas spriedumu un iemeslu, tas ir intelektuālais līdzeklis bioloģiskajai pielāgošanās videi (Bartolotta, Shulman, 2013). Tāpat T. Bartolota un B.Šulmans (Bartolotta, Shulman, 2013) norāda arī R. E. Jr. Ouvena (Owens) teoriju, ka izziņa ietver arī garīgās darbības informācijas izpratni, iegūšanas procesu, organizēšanu, atcerēšanos un zināšanu izmantošanu.

Daudzas teorijas ir ierosinātas attiecībā uz to kā bērni uzzina par savu vidi, un kā izziņas attīstība attīstās. Viens no nozīmīgākajiem teorētiķiem šajā jomā Ž. Piažē skata bērnu, kā aktīvu dalībnieku mācīšanās procesā. Viņš uzskatīja, kad jaunas mācības notiek, bērnam mijiedarbojoties ar vidi un citiem cilvēkiem. Saskaņā ar Ž. Piažē (2002), izziņas attīstība galvenokārt balstās uz četriem faktoriem: nobriešana, fiziskā pieredze, sociālā mijiedarbība un vispārējā virzība uz līdzsvaru (Piažē, 2002).

T. Bartolota un B. Šulmans (2013) norāda, ka L. Blūms un E. Tinkers (Bloom, Tinker) ir ierosinājuši valodas attīstības modeļus, kas liek domāt, ka valoda rodas no sarežģītām atziņām, sociālās un emocionālās attīstības un motoriskām prasmēm. Iepriekš norādīto autoru skatījums vērs uzmanību, ka šis modelis lieliski atbilst Ž. Piažē (Piaget) ieteiktajam pirms vairāk kā 50 gadiem – proti, bērni mācās darbojoties vidē un viens ar otru. Arī Ž. Piažē (2002) norāda, ka izziņas un intelektuālā attīstība ir zināšanu pārstrukturēšanas process. Process sākas ar izziņas struktūru vai konkrētu domāšanas veidu. Šis domāšanas veids balstās uz to ko bērns šobrīd zina, ko ir pieredzējis un pārbaudījis praktiskajās darbībās.

Iepazīstoties ar I. Jansones grāmatu “Cilvēka attīstība un dzīves cikls”, darba autore saskata, ka I. Jansone (2009) šo vecumposmu skaidro, kā prekonceptuālo periodu, kam raksturīga iekšēja garīga darbība simbolos. Kā simbolus bērns šeit lieto vārdus, kuru jēga tiek apgūta lēnām un pakāpeniski. Iesākumā bērna domāšanā ir vērojams loģikas trūkums. Cēloņsakarībās tiek saistītas parādības, starp kurām nav sakarību, piemēram, ja bērns nav

gulējis pusdienas laiku, viņš uzskata, ka dienas otra puse vēl nav sākusies. Piemēram, I. Jansone atsaucoties uz Ž. Piažē uzdevumu bērnam par viņa brāļiem/ māsām: “Cik tev brāļu/ māsu? “- bērns atbild pareizi, bet savukārt uz jautājumu: “Cik brāļu/māsu ir tavam brālim/māsai?” bērnam ir grūti atbildēt, jo viņš visu saskata no sava skatu punkta, bērns nespēj iejusties otra lomā (Jansone, 2009).

Izvērtējot iepriekš minēto autoru paustos viedokļus, darba autore secina, ka ir svarīga vide, kurā bērns aug, un, kā viņš to uztver, jo bērns sāk iepazīt pasauli no sava skatu punkta un tādejādi arī attīstās. Jo skaidrāka pasaule viņam apkārt kļūst, jo bērna attīstība notiek progresīvāk un pašam bērnam saprotamāk.

Uzmanība.

Apskatot informāciju par bērna uzmanību V. Golubina norāda, ka uzmanība ir noteikts apziņas stāvoklis. Uzmanības noturība protams ir atkarīga arī no noguruma, miegānības un ir interese vai nav par konkrēto lietu, notikumu. Uzmanības noturīgumu ietekmē arī psihiskais stāvoklis un personīgās problēmas. V. Golubina apraksta arī, ka uzmanībai ir nepieciešama koncentrācijas spēja. Uzmanība veidojas un attīstās darbojoties. Ikdienā darbojoties ar bērniem ir jāņem vērā – jo mazāks ir bērns, jo mazāks ir uzmanības apjoms. Bērnam ir grūtāk noturēt ilgstošu uzmanību, jo bērnu ātri ieinteresē apkārt notiekošais kā arī nogurums (Golubina, 2007).

Protams, pirmsskolas vecumā palielinās uzmanības noturēšanas apjoms, kā arī palielinās uzmanības ilgums un brīvprātīgās uzmanības veidošanās. Bērnam var novērot arī patstāvības palielināšanos uzmanības noturēšanā. A. Ļubļinskaja (Люблинская, 1971) skaidro, ka bērnam interesējošas darbības viennozīmīgi palielina uzmanības apjomu. Bērna uzmanību bieži piesaista ārēji neizteiksmīgas lietas, lietu īpašības, to iespējamā pielaiķošana, nozīme un pielietojums. Bērni savās darbībās itkā meklē atbildes uz jautājumiem – kam tā lieta ir domāta? Ko ar to var iesākt? Bērni šajā vecumposmā sāk vieglāk uztvert vārdus, tāpēc pieaugušā runa, kļūst par bērna uzmanības objektu.

Protams, vērtējot bērna uzmanību ir jāņem arī vērā bērna individuālā attīstība, jo katra bērna attīstība ir atkarīga arī no centrālās nervu sistēmas darbības īpatnībām, no bērna fiziskā un emocionālā stāvokļa (Tūbele, Landra, Šūmane, Burčaka, Laganovska, Kušnere, Vīgante, 2013).

Arī darba autore uzskata, ka attīstot uzmanību ir jāņem vērā bērna intereses un vajadzības. Nav nepieciešams bērnu piespiest koncentrēties uz lietu vai darbību, kur viņam nemaz neliēkas aizraujoša. Bērna uzmanība atīstās pakāpeniski, un pievērsot bērna uzmanību uz lietām, kuras viņu interesē, vai jāatrod veids, kā bērnam radīt šo interesi.

Bērna fiziskā attīstība.

Runājot par kustību attīstību, mēs parasti liekam uzsvāru uz lielajām kustībām un motoriskajām prasmēm. Lielās motoriskās prasmes attiecas uz kustībām, kurās iesaistīti lieli muskuļi, piemēram kāju muskuļi, ko izmanto, lai apsēstos un pieceltos un staigātu. Savukārt mazākie muskuļi, kā tie, kuri atrodas pirkstos un mēlē, tiek izmantoti, lai veiktu smalkus kustību uzdevumus, attiecīgi rakstīšanai un runāšanai (Bartolotta, Shulman, 2013).

Šajā vecumposmā muskuļu attīstība bērniem ir laba, bet viņi vēl nespēj tos pilnībā kontrolēt. Vēlprojām ir jāpievērš uzmanība sīkai pirkstu muskulatūras attīstībai. Bērnā grūtības var sagādāt griešana ar šķērēm, aplicēšana, kreļļu vēršana un grūtības ievērot precizitāti krāsojot. Tāpat grūtības var radīt pareiza rakstāmpiederumu satveršana (Tūbele, Landra, Šūmane, Burčaka, Laganovska, Kušnere, Vīgante, 2013).

Darba auore uzskata, ka pirmsskolā liela uzmanība ir jāpievērš tieši bērnu sīkai pirkstu muskulatūras attīstībai. Sīkā pirkstu muskulatūra ir tā, kas palīdz attīstīt un pilnveidot bērnu runu un valodu. Lai labāk attīstītos runas centri ir jāpievērš uzmanība tieši sīkai muskulatūrai. Protams bērniem ir arī jāatīsta lielā muskulatūra. Bērna attīstībai ir jānotiek veselumā.

Vidējā pirmsskolas vecumposmā bērnam būtu nepieciešams prast skrienot noturēt līdzsvaru un bez grūtībām pārvietoties uz priekšu un atpakaļ. Mest bumbu uz priekšu un noķert bumbu, turēt bumbu virs galvas ar abām rokām. Spēlēt komandas spēles. Šķērsot baļķi ar izstieptām rokām, bez šūpošanās. Lēkt no vietas uz priekšu ar abām kājām kopā. Pēc nepieciešamības bērns iet ātrākā vai lēnākā tempā un kustēties mūzikas ritmā. Bērnā jāprot pārvietot lielas kastes vai priekšmetus no vienas vietas uz citu kā arī pārvietoties starp dažādiem objektiem, izvairoties no sadursmes. Bērnā ir jāspēj noturēt vairākus objektus vienlaicīgi. Pāršķirt grāmatas lapas vienu pēc otras. Patstāvīgi noģērbties un saģērbties. Pareizi turēt rakstāmpiederumus, izmantojot rādītājpirkstu un īkšķi, pārvilkēt līnijas pa iepriekš uzzīmētām formām. Atgriezēt un aizgriezēt ūdens krānu, atskrūvēt un aizskrūvēt pudeļu korķīšus un atvērt pudeli, ieliet sulu krūzītē, turēt krūzīti ar vienu roku. Patstāvīgi mazgāt rokas, seju un ķermeni, patstāvīgi izpūst degunu un salveti izmest miskastē un patstāvīgi mazgāt zobus, izmantojot zobu pastu un zobu birsti. Tāpat bērnam ir arī jāprot imitēt mūzikas instrumentu skaņu, ko spēlē citi un sekot kustīgam priekšmetam ar acīm, negrozot galvu (Damovska, Shehu, Janeva, Palcevska, Samardziska Panova, 2009).

Darba auore pilnībā piekrīt iepriekš minētajam fiziskās attīstības skaidrojuma, kā arī savā pedagoģiskajā pieredzē ir pārliecinājusies, ka vidējā pirmsskolas vecumā bērni ir ļoti kustīgi un aktīvi ar vēlmi darboties, kustēties. Tas nozīmē, ka pedagoģam ir jāpievērš liela uzmanība tam kā bērns pilda visus vingrojumus, ne tikai sporta nodarbībās – lielās muskulatūras stiprināšanai, bet arī pirkstu sīkās muskulatūras attīstīšanas vingrinājumiem, piemēram

pirkstiņu rotaļām. Jāpievērš uzmanība un jāseko līdzi, lai bērns darot ikdienas darbus apgūtu tos darīt pēc iespējas precīzāk.

Sociālā un emocionālā attīstība.

T. Bartolota un B.Šulmans (Bartolotta, Shulman, 2013) savā publikācijā, atsaucoties uz S. Gerberu (Gerber) norāda, ka sociālo un emocionālo attīstību bērniem parasti vērtē psihologi un skolotāji. Bērnam ir jābūt ieinteresētam sazināties ar citiem, lai būtu efektīva komunikācija. Tātad grūtības ar sociālo mijiedarbību var ļoti pasliktināt komunikāciju.

Bērna socializācija sākas jau mātes vēderā. Bērnu socializāciju nevar aplūkot atrauti no ģimenes un sociālās grupas un sabiedrības kopumā. Tieši vai netieši, bet gandrīz visas darbības cilvēka dzīvē ir saistītas ar apkārtējiem cilvēkiem un notikumiem. Lai arī pieredze ko cilvēks gūst savas dzīves laikā ir noteicošā, jāņem vērā arī nervu darbības tips un iedzimtie faktori. (Špona, 2006, 36). Tāpat A. Špona (2006) uzsver, ka šajā vecumposmā bērni prot un var brīvi pārvietoties. Bērns viegli iekļaujas apkārt notiekošajās darbībās. Rotaļu laikā labprāt atspoguļo dažādas savas dzīves situācijas. Vecākiem ir jāļauj bērnam pašam izvēlēties rotaļas un darbības, ļaujot izpausties viņa fantāzijai, tādejādi nostiprinās bērna iniciatīva. Ja vecāki bērnam bieži norāda uz viņa darbību muļķīgumu un nevajadzīgumu, bērns var kļūt gan agresīvs gan atbēdīgs.

Šajā vecumposmā bērniem patīk arī iepriecināt citus. Patīk dejot un dziedāt. Bērni arī spēj paust savas emocijas un pieķeršanos. Šajā vecumposmā bērniem rodas arī spēja sagaidīt savu kārtu uz kādu darbību vai spēli (VISC, 2018).

Darba autore ikdienā ir novērojusi, ka šajā vecumposmā bērni tomēr pārsvarā vēl ir nepacietīgi un nelabprāt vēlas gaidīt. Protams, katram bērnam attīstība ir savādāka un ir arī novērots, kad bērns tomēr spēj mazliet pagaidīt, lai gan tas tomēr ir reti.

Vidējā pirmsskolas vecumposmā bērni sāk mācīties kā sadzīvot ar citiem, viņi sāk kontrolēt savas jūtas nedaudz labāk, kā to darīja divos gados, bet vēl joprojām ir trūkumi. Sāk izprast sociālās prasmes, tādas kā dalīšanos un būt laipnam, bet bērnam šīs prasmes noturās īsu brīdi, kamēr viņi jūtas droši un laimīgi. Trīs gados sāk patīkt biežāk būt kopā ar citiem bērniem un viņi vairāk sāk spēlēties kopā. Bērni sāk izprast, ka citi cilvēki ir īsti un viņiem ir jūtas. Tas nozīmē, ka viņi var kļūt bēdīgi, kad kāds cits ir bēdīgs. Šajā vecumposmā bērni apgūst jaunas prasmes, piemēram dalīšanos, bet ja viņi ir bēdīgi vai uztraukti viņi nedalīsies ar sev svarīgajām lietām. Viņiem sāk parādīties pacietība, lai gan tikai uz īsu brīdi viņi spēj būt pacietīgi. Trīs gadu vecumā, mazāk kā divos gados ir sišana un kliegšana. Viņi vairāk vēlas izpatīkt. Ar pieaugušu palīdzību viņi var mēģināt kaut ko citu vai arī pagaidīt dažas minūtes. Bērnam vēl var būt bailes no trokšņiem, tumsas, dzīvniekiem, briesmoņiem utt. Šajā vecumā attīstās humora izjūta un bērni labprāt atkārto muļķīgus vārdus un situācijas. Viņiem patīk izvēlēties, bet labāk tiek galā ar ierobežotu izvēli, piemēram, tu vilksi zilās vai sarkanās kurpes. Esot prom

no majām un svešā vidē, vēljoprojām ir nepieciešama mīļlietņa. Viņiem ir ļoti skaidras idejas par to kādi ir zēni un meitenes, piemēram, meitenes velk skaistas kleitas un zēni ir kā supermeni (Government of Western Australia Department of health, 2013).

Bērna pilnvērtīgai sociālajai un emocionālajai attīstībai ir svarīga apkārtējā vide un ģimenes ietekme. Stabilitāti sociālajā un emocionālajā attīstībā bērns iegūst tieši ģimenē. Lai gan ne vienmēr ģimenē viss ir pozitīvi. Negatīvajā variantā bērni saņem nepietiekošu uzmanību, saskarsmi, uzturu un brīvais laiks tiek pavadīts nekvalitatīvi. Šādos apstākļos bērna sociālā un emocionālā attīstība ir negatīva. Saņemot pietiekamu uzmanību, saskarsmi, uzturu un kvalitatīvi pavadītu laiku, bērnam sociālā un emocionālā attīstība veidojas pozitīvi (Puškarevs, 2001).

Pēc darba autores domām I. Puškarevs (2001) norāda uz ļoti svarīgu aspektu bērna sociālai un emocionālai attīstībai. Bērns primāri mācās ģimenē no saviem tuvākajiem, tai skaitā arī uzvedību un saskarsmi ar apkārtējiem, lai tā būtu pozitīva bērnam arī ikdienā ir jāsaņem pozitīva attieksme.

Bērna pilnvērtīga un harmoniska attīstība, protams, nav iedomājama bez emocijām un jūtām. 3-4 gadu vecumā bērniem attīstās spēja, salīdzināt sevi ar citiem. Pieaugušo attieksme pret bērnu norāda kā bērns runās, sazināsies ar citiem un kā spēs integrēties apkārtējā vidē, sadarbojoties ar citiem (Tūbele, Landra, Šūmane, Buračka, Laganovska, Kušnere, Vīgante, 2013).

Darba autore uzskata, ka sociālā un emocionālā bērna attīstība ir pamatā vispārīgai bērna attīstībai. Tā nosaka, kā bērns uztver apkārtējo pasauli, kā spēj komunicēt un apgūt visu jauno. Sociālā un emocionālā prasme ir viens no galvenajiem bērna attīstības virzītājiem, par to liecina arī iepriekš minēto autoru paustie viedokļi.

Izpratnes veidošana.

Trīs un četru gadu vecumā ir ļoti liela iekšējā pasaule. Dažreiz viņiem ir grūti saprast, kas ir realitāte un, kas ir iedomas. Piemēram, vai raganas tiešām var noburt un vai bērniem var izaugt spārni un lidot kā bildēs no grāmatām.

Trīsgadnieki nestāsta melus kā tādus, bet dažreiz iekšējā un ārējā realitāte sajaucas. Viņi sāk apzināties, ka viņu prāts darbojas atsevišķi no vecāku prāta, un, ka viņi nevar lasīt viņu domas, bet vēl neizprot lietu svaru un izmēru. Viņi uzskata, ka tievā garā glāzē var ieliet vairāk šķidruma kā īsā platā. Parādās izpratne par laiku, ka aiz nakts seko diena. Izprot nozīmi, garš, īss, liels, mazs un var noteikt bērna dzimumu, bet viņi vēl neizprot, ka dzimums ir patstāvīgs. Bērni šajā vecumposmā var pastāstīt par savu vecumu. Sāk izprast kā izskatās cilvēks un var to uzzīmēt. Parasti zīmē lielu galvu ar acīm un varbūt muti un tieši no galvas sākas kājas (Government of Western Australia Department of health, 2013).

G. Svence runājot par bērna izpratni uzsver, kad šajā vecumposmā bērnam vēl saplūst kopā priekšmetu saturs un forma, bērns trīsstūri var saukt arī par jumtiņu, jo tas to atgādina. Lēnām bērni sāk sasaistīt abstraktos laika apzīmejumus ar reālo izpratni (Svence, 1999).

Izvērtējot iepriekš minēto, darba autore secina, ka šajā vecumposmā, bērnam izpratne tikai vēl veidojas. Bērnam ir izpratne par lietām un priekšmetiem, bet viņš vēl nespēj to atspoguļot precīzi, jo viņa izpratne ir savādāka. Galvenais bērnam vienmēr ir ļaut saskatīt līdzības un veikt savus secinājumus, atbalstīt bērnu apkārtējās vides izzināšanā.

Atmiņa.

G. Svence skaidrojot atmiņas attīstību norāda uz to, ka šajā vecumposmā bērniem atmiņa attīstās no netīšās uz tīšo. Var novērot, kad bērni labāk iegaumē ritmu nevis saturu, arī skandējot dažādas ritma rotaļas, viņi iegaumē tieši ritmu, nevis pašu saturu, bērni nemaz neizprot vārdu nozīmi. Lai veicinātu iegaumēšanu, attīstītu atmiņu ikdienas darbības jābalsta uz rotaļu un spēles elementiem. Bērni labāk visu iegaumē caur savām emocijām un ineteresēm. 3 gadu veca bērna atmiņa spējīga darboties tikai ar vienu informācijas vienību (Svence, 1999).

Darba autore ikdienā strādājot ar bērniem ir novērojusi, ka bērns labāk iegaumē, ja darbības notiek caur rotizmantojot rotaļu. Tieši tāpat ar dzejoļiem, bērns sākotnēji neiegaumē pašu tekstu, bet gan attiecīgās kustības. Parādot kustību, bērnam ir vieglāk atcerēties un noskaitīt attiecīgo dzejoļa rindu.

Lai bērnam vieglāk būtu iegaumēt, ir jāņem vērā bērna intereses. Bērns vieglāk iegaumē sev interesējošu un saistošu informāciju, šīs informācijas iegaumēšana notiek apzināti. Bērns izmanto gan tīšo iegaumēšanu, gan tīšo atmiņu. Bērni vieglāk uztver tiešu saistību starp priekšmetiem un parādībām, nekā saprot abstrakti loģisku saikni starp iegaumētajiem jēdzieniem. Trijos gados bērns jau ir spējīgs atcerēties notikumus, kas notika pirms pāris mēnešiem, bet ceturtnā gada beigās spēj atcerēties, kas noticis pirms apmēram gada (Jansone, 2009).

Darba autore ir novērojusi, kad jebkurā situācijā, lai palīdzētu bērnam attīstīties un iegaumēt lietas, ir jāņem vērā bērna intereses. Bērnam nav nepieciešams sarežģīt lietas, krēsls ir krēsls, nevis taburete. Ikdienā arī atmiņas attīstībai ir jāatkārto viena lieta/ darbība vairākas reizes.

Lai attīstītu bērna atmiņu ir jāatceras, ka bērnam nepieciešams visu atkārtot, veidot asociācijas un visu grupēt pēc noteiktām pazīmēm (Tūbele, Landra, Šūmane, Burčaka, Laganovska, Kušnere, Vīgante, 2013).

Apkopojot iepriekš minētās atziņas var secināt, ka bērna atmiņas apjoms sāk papilināties, bet tam nepieciešama pieaugušā palīdzība un atbalsts. Jāvēro bērna intereses.

Jāpiedāvā bērnam saprotamas darbības, kuras tiek atkārtotas regulāri, un ikdienā ir jāiesaista bērna emocijas, kuras tiek attīstītas caur bērna interesēm.

1.2. Vidējā pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstības un valodas apguves raksturojums

Katra bērna runas un valodas attīstība, neskatoties uz vienādo vecumposmu, tomēr, ir atšķirīga.

Katrs bērns piedzimst ar runas aparātu, bet vēl nav radusies spēja izteikties. Ņemot vērā runas un valodas spēju sarežģīto struktūru, kura ietilpst gan iedzimti gan sociāli priekšnosacījumi, kuri atbild par to vai minētās spējas tiks veicinātas vai kavētas katrā vecumposmā. Bērna runa tiks attīstīta un pilnveidota, ja bērnam būs normāla sociālā vide un nebūs iedzimtu anomāliju (Miltiņa, 2005).

Darba autore piekrīt tam, ka bērna valoda attīstās, ja nav nekādu noviržu no normas smadzeņu darbībā, sociālā vide dod nepieciešamo materiālo bāzi runas aktivizēšanai. Ir bērni, kuriem nav atklātu nekādu noviržu no normas, arī viņu vecākiem vai vecvecākiem. Sociālā vide ir vislabākajā kārtībā, tomēr, bērnam ir problēmas ar runu pat 6 gadu vecumā, runā daudz, bet reti kurš var saprast bērna runu. Neskatoties uz to, ka bērns katru dienu apmeklē logopēdu, piedalās pirmsskolas grupas darbā, dzied un dejo, kā arī ir apmeklējis visdažādākos speciālistu un veicis dažādas pārbaudes, kurās netika atklāti nekādi smadzeņu darbības traucējumi, attīstība runā ir aizkavēta.

I.Miltiņa norada arī uz to, ka vairāk varētu runāt par to, ka runas un valodas attīstībā nozīmīga ir runas un citu psihisko funkciju savstarpēja mijiedarbība (Miltiņa, 2005).

Lai bērns varētu pilnvērtīgi attīstīt runu ir jādarbojas visām psihiskajām funkcijām, darba autore uzskata ka tiklīdz kā kāda no funkcijām nestrādā, vai ir traucēta tās darbība, runa arī ir traucēta. Mūsu prāts ir viens veselums, kam jāstrādā nepārtraukti.

A. Baumann uzskata, ka galvenie priekšnosacījumi bērnu pareizas valodas veidošanai ir bērna veselība, stabila mātes grūtniecība un dzemdības. Piegušajam runājot ar bērnu ir jāņem vērā, lai runa būtu skaidra, nesteidzīga, gramatiski pareiza un galvenais bērnam saprotama (Baumann, 1976).

I.Puškarevs atsaucas uz Ļ. Vigotska atziņām, ka bērna psihiskās attīstības temps atsevišķos laika posmos ir atšķirīgs. Atšķirības var būt gan psihiskajai attīstībai kopumā, gan atsevišķām psihes funkcijām. Ļ. Vigotskis katru attīstības stadiju uzskata par nevienmērīgu, kurā mainās lēnas un straujas attīstības laiki. Attīstības norise ir atkarīga no dažādiem

apstākļiem, vissvarīgākais ir bērnam radīt vidi, lai apmierinātu savas attīstības vajadzības (Puškarevs, 2001).

Darba autore idkienā strādājot ar bērniem var novērot, ka neskatoties uz vienādo vecumposmu, katrs bērns ir attīstījies savādāk. Katram ir kaut kas, kas padodas labāk un, kas tāds, kas tik ļoti nepadodas. Piemēram, ja bērnam padodas labi zīmēt, grūtības sagādā matemātika. Tāpēc arī ir jāzin katra vecumposma īpašības, lai varētu labāk palīdzēt bērnam apgūt to, kas viņam tik labi nepadodas.

Psiholoģiskajā attīstībā, liela loma ir tieši valodai. Valoda pilda konkrētas funkcijas, tādas, kā komunikatīvo, vispārinošo un regulējošo funkciju. Skolotājs ar runas un valodas palīdzību bērnam sniedz zināšanas, veido attieksmi pret apkārtējo pasauli un protams sekmē bērna runas attīstību. Valoda ir izveidojusies pakāpeniski, sabiedrības vēsturiskās attīstības gaitā. Valoda vienmēr ir bijusi cieši saistīta ar cilvēka psihisko dzīvi, viņa sajūtām, domāšanu, iztēli un gribu. Valoda nav iedzimta spēja, bet tā attīstās pakāpeniski individuālā attīstības procesā vienlaikus ar bērna fizisko un garīgo attīstību. Dzirdes kvalitāte ir galvenais nosacījums labas valodas attīstībā. Labas dzirdes rezultātā bērns spēj pilnvērtīgi uztvert un atdarināt pieaugušā runu. Lai arī mācības notiek ņemot vērā katra vecumposma īpatnības, tomēr katram bērnam runas spējas attīstās savādāk (Golubina, 2007).

V. Golubina (2007) uzsver, ka bērna runas un valodas sistēmas attīstību nevar attstāt pašplūsmā. Savukārt I. Freiberga, D. Dzintere un D. Augstkalne norāda uz to, ka bērns pirmsskolas vecumā neapzināti, balstoties uz atdarināšanu, apgūst dzimtās valodas vārdu krājumu, skaņu izrunu un gramatiku. Tas notiek dabiski, viegli un brīvi (Freiberga, Dzintere, Augstkalne, 2009).

Darba autore analizējot iepriekš minēto secina, ka tiešām bērna runas un valodas attīstības sekmēšanai liela loma ir pieaugušajiem. Pieaugušajiem ir jāpievērš uzmanība bērna runai, kā tā attīstās, un pēc iespējas vairāk jaiesaistās bērna runas attīstībā. Nekas nenotiek tāpat vien, arī bērna runa neattīstās pati no sevis.

Vide kā valodas apguves nosacījums.

Bērns valodu apgūst atdarināšanas ceļā- savā runā atdarina to, ko dzird apkārtējā vidē no apkārt esošajiem cilvēkiem. Vide pedagoģiskajā un psiholoģiskajā literatūrā tiek interpretēta kā visi ārējie faktori, kas ietekmē attīstību. Šos faktorus iedala makrovidē un mikrovidē. Makrovides ietekme nāk no nacionālajām kultūras īpatnībām, no sabiedrības sociāli politiskās uzbūves specifikas. Makrovides ietekmējošie faktori ir arī sabiedrības valdošās normas un attieksmes, kā arī ģeogrāfiskās vides. Savukārt mikrovides faktori ir ģimenes iekšējā atmosfēra, ģimenes attiecību raksturs un kāda ir priekšmetiski telpiskā vide. Mikrovidi nosaka arī pirmsskola, skola un dažādi ārpusstundu pulciņi. Tāpat mikrovidi ietekmē arī vienaudži un citi

pieaugušie. Cilvēka attīstību ietekmē kā mikrovides, tā makrovides faktori. Savstarpēji mijiedabojoties makrovide un mikrovide papildina viena otru. Spēcīga ietekme uz bērna attīstību ir tieši mikrovidei, jo īpaši ģimenes videi (Freibergera, Dzintere, Augstkalne, 2009).

V. Kuzina savā pētījumā *Bērnu runas attīstību stimulējošie faktori*, norāda uz to cik ļoti nepieciešama sakārtota un bērnam saprotama apkārtējā vide. Bērnu valodu ļoti ietekmē viņa ģimene, skolotāji, dažādas televīzijas pārraides, inetrnets, teātra izrādes, grāmatas utt, kas tad arī palīdz bērnam veidot šo vārdu krājumu, lai bērns spētu savā runā lietot dažādus salīdzinājumus, anotnīmus, sinonīmus, frazeoloģismus (Kuzina, 2015).

Darba autore uzskata, ka viss apkārt notiekošais ir cieši saistīts ar valodas apguvi. Veids, kā mēs jau no mazotnes sarunājamies ar bērnu, kad esam divatā, kā sarunas virzās lielākā cilvēku grupā un visbeidzot, kā sarunas notiek pirmsskolā, dažādos pulciņos. Sarunas ir ļoti atkarīgas tieši no pieaugušā vadības. Kādu sarunas kultūru un balss intonāciju bērns visbiežāk sadzird, tādu viņš arī izmantos ikdienas sarunās, gan ar saviem vienaudžiem, gan ar pieaugušajiem, jo viņš to uzskatīs par normu.

Runas metodes.

V. Zelmenis norāda uz to, ka runas jeb dzīvā vārda metodes ir viselastīgākā vārdisko metožu forma. Runas akcenti palīdz izcelt būtiski svarīgāko, un ar balss modulācijas iespējām paust runātāja emocionālo attieksmi pret informācijas saturu. Runas metodes tiek iedalītas monoloģiskajās jeb sistemātiskā izklāsta un dialogiskajās jeb sarunu metodēs. Monoloģiskās runas metodes ir vienas personas īsāks vai garāks stāstījums par noteiktu tematu. Piemēram, notikumu izklāsts laika secībā, pasakas stāstījums. Veidojot monoloģisko runas metodi ir svarīgi, lai šī runa izraisītu interesi un rosinātu emocijas. Tāpēc stāstījumam jābūt spraigam un spilgtam. Aprakstot kādas lietas galvenais ir ietekmēt klausītāja iztēli un atmiņu. Veidojot stāstījumu ir jāņem vērā uztvertās informācijas izpratne. Dialogiskajās jeb sarunu metodēs ir svarīgi tas, kā skolotāja veido sarunu ar visiem bērniem un kā veido sarunu ar bērnu individuāli. Šādās sarunās veidojas skolotāja un bērna ciešāks kontakts. Parasti šajās sarunās skolotāja jautā un bērns atbild. Šādu sarunu gaitā skolotājai ir liela iespēja veidot arī bērna valodas kultūru (Zelmenis, 2000).

Savukārt runājot par runas metodēm I. Freiberga, D. Dzintere un D. Augstkalne norāda, ka svarīga nozīme ir vārda pareizai izrunai, jo tā nodrošina pilnvērtīgas runas un informācijas verbālu uztveri. Tāpat svarīgi ir arī izprats vārda nozīmi, tas arī atvieglo vārda pareizu runu. Bērns vispirms uztver un pēc tam atdarina vārdu, ko ir dzirdējis, vienlaicīgi paplašinot savu vārdu krājumu. (Freibergera, Dzintere, Augstkalne, 2009).

Darba autore ir novērojusi, ka gan monoloģiskās, gan dialogiskās runas metodes katru dienu tiek izmantotas pirmskolas ikdienā. No rīta, kad skolotāja aprunājas ar katru bērnu par

viņa sajūtām, emocijām, laika apstākļiem, noskaidro dienu un datumu, kā arī visas pārējās dienas laikā, tiek vairāk izmantota dialogiskā runas metode. Iepazīstinot bērnus ar dienas veicamajiem uzdevumiem, nedēļas tēmu vai skaidrojot konkrētu uzdevumu tiek izmantota monoloģiskā runas metode.

Svarīgi ir ņemt vērā, ka ne tikai bērniem ir jāapgūst runas metodes, bet arī skolotājam, lai viņš varētu vienkāršāk un saprotamāk izskaidrot bērnam nepieciešamo informāciju. Tāpēc, ne tikai bērnam jāmacās runas kultūra, bet arī pedagogam pašam jāmacās tieši pedagoga runas kultūra, lai pedagogs varētu runāt ievērojot runas saturu, valodas kultūru, neizmantojot žargonu un vulgārus teicienus savā runā. Svarīgs ir arī runas temps, skaļums un skaidrība, kas pēc darba autores domām ir īpaši svarīga runājot ar bērniem.

Uz to norāda arī I. Freiberga, D. Dzintere un D. Augstakalne- nozīmīgs ir arī skolotāja balss skaļums, runas temps un izteiksmīgums (Freiberga, Dzintere, Augstakalne, 2009).

I. Miltiņa uzskata, ka galvenais runas attīstībā – apgūt prasmi runu izmantot kā saziņas un komunikācijas līdzekli (Miltiņa, 2005).

Darba autore uzskata, ka bērnam apgūstot runu kā komunikācijas līdzekli paveras plašākas iespējas uz pasaules izzināšanu, jo iemācoties izteikt jautājumu, bērns uzzin ko jaunu un iepazīst sev nezināmo. Bērns labāk spēj izteikt savas emocijas un jūtas. Bērns iemācās komunicēt ar citiem sev apkārt esošajiem līdzcilvēkiem un attīsta arī sapratnes un sadarbības prasmes.

I. Freiberga, D. Dzintere un D. Augstakalne (2009) skaidro, ka bērns runas kultūras paraugus apgūst atdarinot pieaugušo runas stilu un kultūru. Tas skaidri norāda, ka komunikācijā ar bērniem arī pašiem pieaugušajiem ir jāievēro vispārpieņemtās pieklājības formas, runas precizitāti un literārās valodas prasības, kādas tiek ievērotas komunikācijā ar citiem.

Arī I. Miltiņa (2005) pauž līdzīgu viedokli, skaidrojot, ka pieaugušais, sākotnēji vecāki un tuvākie ģimenes locekļi, vēlāk pedagogi, kā sarunu biedrs ir tas, kurš ar savu runas paraugu gan sekmē, gan nodrošina bērna izteikšanās kvalitāti, ar kvalitāti saprotot, ka tiek labotas bērna runā pieļautās kļūdas. Tāpat I. Miltiņa norāda, ka ikdienā izmantojot dažādus literāros tekstus, kas sniedz bērnam nepieciešamo valodas paraugu tiek sekmēta bērna runas attīstība.

Darba autore uzskata, lai bērns labāk apgūtu runu, viņam ir pēc iespējas vairāk jārunā, jo kā gan var kaut ko iemācīties to nedarot. Ja bērnam ir ar ko veidot dialogu, ir, kas viņu uzklausa, atbalsta un palabo, runa kļūst arvien izteiktāka un skaidrāka. Lai bērns varētu precīzāk un apkārtējiem saprotamāk izteikt savas domas, bērnam nepieciešams paplašināt vārdu krājumu, sarunvalodā iekļaujot jaunapgūtos vārdus.

Arī tādi autori kā I. Freiberga, D. Dzintere un D. Augstakalne (2009) norāda, ka vārdu krājumu bagātināšanā un paplašināšanā, ļoti liela nozīme ir dažādiem literāriem darbiem un

folklorai. Mākslinieciskajam vārdam, kas pateikts īstajā brīdī, ir liels spēks. Tas izraisa bērnam emocijas, vēl spilgtāk izgaismo uztveramo parādību vai objektu- tā īpašības un nozīmību, kā arī rosina visu apkārt notiekošo saskatīt ar jaunu atklājumu un pārsteigumu pilnām acīm.

Iepazīstot iepriekš minētos autoru skatījumus, var secināt, ka ar literatūras palīdzību bērns iemācās izteiktāku ne tikai runu un jaunus vārdus, bet arī jaunus izteiksmes līdzekļus un labāk paskaidrot dažādas situācijas, kā arī izprast tās. Literatūra palīdz iepazīt bērnam apkārtējo pasauli un iepazīt dažādas dzīves situācijas. Kā arī palīdz izprast labo un ļauno un sekas dažādām dzīves situācijām. Bērna valodas nostiprināšana un pilnveidošana ir viens no uzdevumiem gan pirmsskolā, gan sākumskolā. Laba valoda nodrošina veiksmi visdažādākajās dzīves jomās.

Tāpat arī I. Celmiņa norāda uz to, ka raita valoda un skaidra dikcija palīdz labāk saprasties ar apkārtējiem, bet reizēm palīdz atklāt savus talantus (Celmiņa, 2015).

Savukārt D. Markus uzskata, jo pilnvērtīgāka ir bērna valoda, jo vairāk attīstās bērna domāšana. Plašs vārdu krājums, ļauj izteikt savas vēlmes, vajadzības un nepatiku. Ierobežots vārdu krājums kopumā kavē bērna attīstību, jo bērns nav spējīgs izteikties (Markus, 2007).

Izvērtējot iepriekš minētos autorus, var secināt – bērna valodas attīstībā ir jāiesaistās ne tikai pedagogam, bet arī vecākiem. Jāveido kopēja sadarbība, un ja radušās grūtības ir jāmeklē kopīgs risinājums, lai varētu bērnu mācīt un veidot viņa attīstību pēc vienas metodes, lai bērns ātrāk visu apgūtu.

Darba autore strādājot ikdienā ar bērniem un ņemot vērā jaunās mācību kompetences, ir secinājusi, lai attīstītu bērna runu ir jāveic dažādi uzdevumi. Ikdienā darbojoties, pieaugušajam ir jāsniedz bērnam skaidrojums par lietām un notikumiem, lai arī mums, kā pieaugušajam, tas liekas pašsaprotams: pēc iespējas vairāk jāveido dažādi dialogi, lai bērnam rastos izpratne un viņš apgūtu prasmes veidot gramatiski pareizus teikumus, stāstot ievērotu izteiksmīgu runu un balss intonācijas; bērniem vispirms ir jāapgūst pašas vienkāršākās lietas, lai spētu spriest, analizēt un sintezēt; veidojot nodarbības ir jāveido tā, lai bērns visu iepazītu no sev tuvākā, caur sajūtām; ikdienā noteikti ir jāiekļauj dažādi ritma vingrinājumi, artikulācijas aparāta vingrinājumi. Tāpat ikdienā jāpievērš uzmanība dažādām norādem, lai bērns apgūtu orientēšanos telpā, tuvākajā apkārtnē un plāknē, piemēram, tā vietā, lai teiktu paskatāties vai nebrauc mašīna un ejam pāri ceļam, jāsaka paskatāties pa labi, pa kreisi un, ja nebrauc mašīna ejam pāri ceļam.

Runas kultūra tiek atzīta par indivīda un sabiedrības vispārējās kultūras sastāvdaļu. Runa ir gan pats process, lai veidotu, radītu tekstu, gan arī process kā noteikts teksts. Reizēm runa ir kā atbilde uz kādu ārēju vai iekšēju stimulu, bet reizēm runa izraisa atbildes reakciju – verbālu vai neverbālu. Tā var izpausties kā klusēšana vai kā noteikta rīcība. Ar runu var izteikt

jūtas un emocijas un sniegt informāciju (Saukāne, 2010-2011). Minētā autore (Saukāne, 2010) atsaucoties uz I. Ippolītovu norāda, ka runas kultūra nav sasniedzama bez valodas normu un runas normu ievērošanas. Tāpat, I. Saukāne (2010 – 2011) atsaucas uz K. Geikinu, ka runas kultūras pazīmes ir– runas pareizība, runas skaidrība, precizitāte, valodas tīrība, runas koncentrētība, lakoniskums.

Darba autore secina, ka runas kultūrā ir svarīgi spēja veidot koptu mutvārdu runu, atbilstoši saziņas nolūkam. Ievērot pareizu runas veidošanu un gramatiski pareizus teikumus, lai klausītājs uztvertu teikto.

Runas attīstība 3 – 4 gadi

Pirmsskolas vecumā bērna vārdu krājuma paplašināšanās notiek pakāpeniski – no vārda uztveres konkrētā situācijā līdz tā vispārinājumam, tāpēc bērnam ir nepieciešams izprast vārda nozīmi un jēgu. Jārada tādas runas situācijas, kurās bērns lieto vārdus un izprotot to nozīmi (Freiberga, Dzintere, Augstkalne, 2009).

Runai tiek izdalītas vairāks funkcijas, kuras tiek pakāpeniski attīstītas. Pirmsskolas vecumā attīstās komunikācijas funkcijas, kas ir runas pamatfunkcija. Tāpat pirmsskolas vecumā attīstās arī situatīvā funkcija, kad bērni runā tikai par sev saprotamām lietām, un pārējie neuztver runas kontekstu, piemēram, divas meitenes runā par kopīgu pasākuma apmeklējumu, kur citi nav bijuši (Tūbele, Landra, Šūmane, Burčaka, Laganovska, Kušnere, Vīgante, 2013).

Valodas un runas attīstībai ir liela nozīme arī bērna uzvedībā. Ja bērnam ir grūtības ar runu, tad var novērot arī grūtības citos bērna dzīves aspektos (Conti-Ramsed, Durkin, 2012).

Var secināt, kad svarīgākais bērna runas attīstībā ir bērna izpratne par vārdu, tā nozīmi un jēgu. Tad bērna runa veidosies citam saprotama, ja bērns izpratīs vārda nozīmi.

Bērnam **trešajā dzīves gadā** ļoti palielinās vārdu krājums un attīstās skaņu izrunas kvalitāte, kā arī veidojas sarunvalodas iemaņas. Bērnam attīstās domāšana un atmiņa. Trešajā dzīves gadā bērnam var novērot līdzskaņu mīkstināšanu (tulpe, sauļe). Bieži var novērot šņāceņu aizvietošanu ar svelpņiem (sodien, sesi), skaņu *r*, *l* neizrunāšana vai aizvietošana ar kādu citu skaņu (japa). Sasniedzot četru gadu vecumu lielākā daļa bērnu runā pareizi. Tomēr dažreiz viņi skaņas izolēti gan izrunā kā nepieciešams, bet lietojot šīs skaņas vārdā, izrunāt nepareizi, piemēram, seit, masina, sesi. Skaņu *š*, *ž*, *č*, *dž* pareizu izrunu bērni apgūst vecumā no 3 – 5 gadiem (Baumane, 1976).

Tāpēc pēc darba autores domām jau vidējā pirmsskolas vecumā ir jāpievērš liela uzmanība bērna vārdu izrunai un pašai runai, lai pēc iespējas laicīgāk novērstu visus traucējumus.

Pirmsskolas vecumā bērna runas attīstība pāriet pavisam jaunā kvalitātē. Bērna vārdu krājums pieaug no 300-400 vārdiem. Bērns ikdienas runā apgūst gramatiskās formas un izprot

dažādus abstraktus jēdzienus. Runa sāk veidoties no egocentriskās uz dialogo runu. Pirmsskolas vecumā pilnveidojas arī bērna iekšējā runa. Iekšējās runas attīstība norit vairākos posmos. Vispirms bērns koncentrē uzmanību uz konkrētu runas priekšmetu un fiksē darbības, pazīmes vai rezultātu, piemēram, es izdēru pienu. Pēc tam bērns jau sāk plānot ko darīs un kā darīs. Visbeidzot egocentriko runu aizstāj iekšējā runa (Svence,1999).

Tomēr, darba autore uzskata, kad visa attīstība nenotiek tāpat vien, jo bērns sasniedzis noteiktu vecumu, mums kā pieaugušajiem ir liels uzdevums palīdzēt, lai bērna attīstību atbilstu un noritētu pēc bērna vecumposma attīstības normām.

Pirmsskolas izglītības mācību satura programma (VISC, 2012) paredz, ka bērns vecumposmā no 3 – 4 gadiem jau prot:

- Ar interesi klausīties daiļdarbu,
- Saklausīt un atšķirt īsus vārdus no gariem vārdiem, saklausīt vārdus, kuri skan līdzīgi,
- Prot arī saklausīt gan pirmo skaņu vārdā gan izrunāt pareizi visas skaņas,
- Ikdienas runā lietot lietvārdus, kas nosauc cilvēkus un Lavijā sastopamus dzīvniekus un augus.
- Raksturojot transporta līdzekļu kustību un dzīvu būtņu darbības izmantot darbības vārdus,
- Raksturojot kādu priekšmetu, dabas objektu izmantot īpašības vārdus,
- Norādot uz vietu un laiku izmantot apstākļa vārdus
- Atbilstoši situācijai izmantot norādāmos un piederības vietniekvārdus,
- Vārdus saskaņo dzimtē, skaitlī, locījumā,
- Pastāstīt par apkārt notiekošo, par savām sajūtām un darbībām, izmantotjto 2-3 teikumus, runājot veido vienkāršus teikumus,
- Prot pajautāt sev interesējošus jautājumus un atbildēt uz jautājumiem,
- No galvas un kopā ar skolotāju skaitīt tautas dziesmas, dzejoļus un skaitāmpantus, nepieciešamības gadījumā arī regulējot balss skaļumu un runas tempu.
- Klausoties literāro darbu, atbildot uz jautājumiem pastāsta par darba saturu.
- Atveido dažādus iepriekš dzirdētus pasaku tēlus,
- Klausīties un minēt atminējumu, aprakstošajām mīklām (VISC, 2012).

Tāpat pirmsskolas izglītības mācību satura programma norāda, ka bērni šajā vecumā vēl tikai apgūst:

- Idkienā runājot par dabas norisēm un laika ritējumu, lietot darbības vārdus
- Raksturojot cilvēku un viņa rīcību, lietot īpašības vārdus un veidot īpašības vārda salīdzināmās pakāpes
- Pastāstīt par dzirdētajiem pasaku varoņiem, raksturot tos un atstāstīt dzirdēto tekstu, ievērojot secīgumu.
- Stāstīt un veidot savas pasakas, turpināt iesāktu stāstījumu.
- Paust savu attieksmi pret apkārt redzēto, piedzīvoto un dzirdēto, pamatot savu viedokli.
- Vērot attēlu sēriju (2-3 attēli) un izdomāt, pastāstīt tur notiekošo (VISC, 2012).

Pēc jaunās pirmsskolas mācību programmas, Skola 2030, izšķir šādus kritērijus, kas vidējā pirmsskolas vecumposmā bērnam ir jāapgūst, jāprot:

- Pastāstīt un izprast, ka cilvēki var sazināties dažādos veidos.
- Atbildēt uz uzdotajiem jautājumiem un pašam uzdot vienkāršus jautājumus, kas ir saistīti ar bērna interesēm un ikdienu.
- Būt pacietīgam un klausīties cita teiktajā un pašam iesaistīties sarunā par tematu.
- Izprotot emocijas spēj atšķirt runas intonācijas, un izmantot tās atbilstoši situācijām
- Pēc teksta kalusīšanās var nosaukt tajā darbojošās personas, kādas bija emocijas un ko katrs darīja.
- Stāstot par to, ko ir redzējis, piedzīvojis saskaņo vārdus teikumos, mācoties pareizi izrunāt visas skaņas.
- Vārdos saklausa un nosauc dzirdētās skaņas
- Ikdienas darbībās iepazīst sev nozīmīgus burtus un atšķir sava vārda grafisko attēlu un izlasa atsevišķus vārdus tuvākajā apkārtne.
- Neierobežotā laukumā raksta burtu elementus (Valsts izglītības satura centrs | ESF projekts Nr.8.3.1.1/16/I/002 Kompetenču pieeja mācību saturā)

Salīdzinot iepriekš aprakstītos norādījumus, kas tad bērnam ir jāprot šajā vecumposmā, var redzēt, būtisku izmaiņu nav. Runas attīstības galvenais priekšnoteikums ir pieaugušo cilvēku pareizas un skaidras runas paraugs – skaidra skaņu izrunu, bagātīgs vārdu krājums sniedzot bērnam skaidrojumu, savstarpējā komunikācijā ievērojot dzimtās valodas literārās normas.

Tāpat darba autore secina, ka bērna vispārējā attīstība un runas attīstība ir ļoti atkarīga no apkārtējās vides, dienas rita, pieaugušajiem un sociālās vides, kādā dzīvo bērns. Pareiza bērna attīstība nenotiek tāpat vien, ar attīstību ir saistīti visi procesi un notikumi, kuri notiek visapkārt. Pieaugušais ir tas, kurš veicina vai kavē bērna attīstību ar savu interesi par bērnu ikdienas gaitām. Bērns nespēj pilnvērtīgi attīstīt savu runu bez pieauguša atbalsta un klatbūtnes. Pieaugušajam ir jārāda piemērs ar savu rīcību.

2. Runas attīstības sekmēšana rotaļās pedagoģiskajā procesā

2.1. Runas attīstības sekmēšana vidējā pirmsskolas vecuma bērniem

Pirmsskolas vecumā var novērot ka bērnam veidojas iemaņas pašam patstāvīgi stāstīt vairs nav nepieciešams nepārtraukts pieaugušā ierosinājums. Bērns 3 gados spēj atbildēt uz pieaugušā uzdotu jautājumu, viņa stāstījums veidojas dialogā. Turpinot paplašināties bērna vārdu krājumam, stāstījumi kļūst saprotamāki un patstāvīgāki. Bērns sāk izrādīt interesi pats kaut ko pastāstīt (Svence, 1999).

No 3 – 5 gadiem bērna mutvārdu runa pilnveidojas tā, ka viņš ir spējīgs sākt savas domas izteikt veidojot stāstu, virknējot nevis vārdus, bet teikumus (Irbe, Lindenberga, 2014).

Dzīves un valodas apguves pamats ir bērnība. Valodas vide, kas iekļauj gan vecāku, skolotāju runu, filmu, dažādu ikdienas notikumu atspoguļojumu, ietekmē bērna valodas attīstību. Prasmi savā valodā lietot daudzveidīgu leksiku bērns iepazīst tieši caur apkārtējo pasauli (Kuzina, 2015).

Darba autore uzsver, ka šajā vecumposmā ir nepieciešams bērnu atbalstīt. Uzdotot jautājumus, tos veidot tā, lai bērnam ir nepieciešams atbildēt ar pilnu teikumu, nevis tikai ar “jā” vai “nē”. Ir jāļauj bērnam uzdot tieši viņam interesējošus jautājumus un jāsniedz pilnīga, izsmeļoša atbilde uz tiem. Radot bērnam pārlicību, ka viņš droši drīkst jautāt un interesēties par apkārt notiekošo, jo vienmēr saņems atbildi. Tādejādi attīstot bērna vārdu krājumu, kas vēlāk attīsta pilnīgāku runu un teikumu veidošanu.

Katram audzinātājam ir jāapgūst māksla prasīt, māksla runāt ar bērnu saturīgi, kā līdzīgam ar līdzīgu, pedagogam ir jāiemācās būt savu bērnu paraugam, draugam (Špona, 2006).

Lai skolotājs būtu nozīmīgs palīgs bērnu valodas veidošanā, ikdienas darbā, pirmsskolas izglītības iestādē, skolotājam ir jāpievērš uzmanība paša valodai, lai tā literāla un bagāta (Kuzina, 2015).

Pēc darba autores domām, ne tikai bērnam, bet arī pedagogam ir jāapgūst kulturāla runa, lai ne tikai bērns saprastu, ko pedagogs saka, bet arī ieklausītos viņā. Pedagogam runājot ar bērnu kā līdzīgam ar līdzīgu, ar laiku izveidojas abpusēja cieņa, un tas palīdz turpmākā mācīšanās procesā, jo bērns respektē pedagogu, bērns jūt, ka viņš arī tiek ņemts vērā un viņa domas ir svarīgas. Gudrs pedagogs, mācēs ievirzīt bērna domas un vēlmes sev vēlamajā gultnē tikai ar sarunas palīdzību. Bet bērnam nozīmēs daudz, ja viņš jutīs un apzināsies, ka viņa vēlmes ir svarīgas.

Bērni pirmsskolas vecumā var jaukt vietām vārdu skaņas, vienu skaņu aizstāt ar citu vai arī dažas no skaņām vispār neizrunāt. Piemēram, bavarika – baravika (Miltuze, Sebre, 2011).

Ikdienā strādājot ar vidējā pirmsskolas vecuma bērniem, bieži nākas novērot tieši šādas runas problēmas, kuras patiesībā var ļoti viegli atrisināt, jau laicīgi sākot pievērst tām uzmanību un risināt ar dažādu vingrinājumu, rotaļu un spēļu palīdzību.

Raitas runas un skaidras skaņu izrunas veiksmi nenosaka tikai bērna runas aparāta darbība. Ir jāpievērš uzmanība arī pārējām ķermeņa daļām, īpaši kāju pirkstiem, lai tie nav saspringti. Saspringti kāju pirksti rada spriedzi kājās, kas pāriet uz mazajā iegurnī esošo otro diafragmu un pa saspringtajiem vēdera muskuļiem pāriet uz pirmo diafragmu zem ribu loka (Irbe, Lindenberg, 2014).

Darba autore secina – jāpievērš uzmanība ne tikai bērna runas aparātam, bet arī bērna stājai un pozai, kādā atrodas viņa ķermenis, jo bērns ērtāk jutīsies, jo viņam vieglāk būs runāt. Nebūs nepieciešamība uztraukties par citiem sasprindzinājumiem un traucējumiem, vairāk varēs koncentrēties uz pašu runas procesu.

Vidējā pirmsskolas vecumā bērns iepazīst un apgūst dažādas vārdšķiras, savā runā bērns mācās izmantot sakārtotus un pakārtotus teikumus, lai gan vēl var novērot aizķeršanos darbības vārdu locīšanā un patskaņu mijā. Tāpat arī vidējā pirmsskolas vecumposmā bērns apgūst salīdzināmās pakāpes īpašības vārdam un apstākļa vārdam. Bērns gūst ieskatu un mācās pareizi lietot prievārdus un apgūst visu skaņu pareizu izrunu. 3 – 4 gados ir novērojams izteikts kāpēcīša vecums (Hadaņonoka, Hadaņonoka, 2013).

Lai bērnam vidējā pirmsskolas vecumā būtu vieglāk izprast jaunus vārdus, apgūt jaunas valodas skaņas un vārda locījumus, bērna runa jāatīsta jau no dzimšanas. Šajā vecumā nepieciešams ņemt vērā katra bērna individuālo attīstību, un nav nepieciešams bērnam uzspiest apgūt sarežģītas vārda formas, ja viņš vēl nav iemācījies pamatus. Ieliekot kārtīgus pamatus, vēlāk pārējā runa attīstīsies daudz vieglāk, nevis bērnam likt “iekalt” runu no galvas, uzspiest to. Bērnam ir jāpaskaidro katra jaunā vārda nozīme un vislabāk jāparāda tā dzīvē vai attēlos, vai pat darbībā, lai bērns izprastu vārda nozīmi.

3 – 4 gados valodas apgūvē bērnam nepieciešams:

- Izprast lielāko daļu no dzirdētā;
- Atpazīt un nosaukt lielāko daļu no priekšmetiem sev tuvākajā apkārtnē;
- Pateikt savu vārdu, uzvārdu un vecumu;
- Veidojot teikumus izmantot 4-5 vārdus;
- Lietot pareizi vārdus: es, tu, mēs (VISC, 2013).

Bērns informāciju par apkārtni iegūst kā tiešajos vērojumos, tā arī ar valodas starpniecību – klausoties paskaidrojumos ko sniedz pieaugušie, dažādos stāstījumos un lasījumos no grāmatas, kā arī svarīgi ir bērnam saņemt atbildes uz viņam konkrētiem un aktuāliem jautājumiem. Tādā veidā lēnām veidojas izpratne par jēdzieniem, par apkārtnes

lietām un parādībām un, to savstarpējiem sakariem, attīstās orientācija telpā un laikā. Galvenais tā visa sekmēšanai ir palīdzēt bērnam visu apjēgt un ikdienā pareizi lietot vārdus, kas raksturo lietu un parādību īpašības. Tāpat bērnam ir jāapgūst vārdi, kas raksturo cilvēku rīcību un savstarpējās attiecības. Pieaugušajam ir jāmača bērnam domas izteikt pareizos un sakarīgos teikumos. Ir jāpievērš uzmanība pareizai un skaidrai līdzskaņu izrunai. Jo tomēr bērnībā izkopta, skaidra, saprotama un pareiza runa ir ļoti nozīmīga visam turpmākajam dzīves attīstības posmam. Lai bērnam būtu vieglāk iekļauties starp vienaudžiem un iekļauties mācībās ir nepieciešams bagātīgs vārdu krājums un pareiza jādzienu izpratne (Zelmenis, 2000).

Ikdienā sarunājoties ar bērnu un ieklausoties viņā, pieaugušais daudz var uzzināt par bērna domām un interesēm. Bērns uz pasauli raugās ar savu skatienu. Bērns arī vēl tikai mācās ietērt domas vārdos un pastāstīt apkārtējiem par to, kā viņš izprot pasauli (Fišers, 2005).

Iepazīstot iepriekš minēto darba autore secina, ka labākai bērnu runas attīstības sekmēšanai ir ne tikai klausīties bērnam, bet patiešām ieklausīties ko bērns vēlas mums pateikt. Bērns pats pateiks, kas viņu interesē un aizrauj, par ko viņš labprāt vēlas runāt. Runājot par bērnam interesējošām tēmām, bērns pats sāk vairāk iesaistīties runā, tādejādi to attīstot. Jāpievērš uzmanība tam, lai bērns justos brīvi un nepiespiesti runājot ar apkārtējiem. Arī tad ja runā gadās kļūda, nevajag uzreiz pārtaukt un labot. Tādejādi bērnam var rasties diskomforts par savu runu un turpmāk viņš var mazāk runāt, lai mazāk kļūdītos. Kļūdas protams vajag labot, bet nepieciešams to darīt neaizskarot bērna pašapziņu.

Svarīgi, lai bērns runājot neizjustu nekādu saspringumu un spriedzi (Irbe, Lindenberga, 2014).

Darba autore uzskata – nav nepieciešamas uzspiests bērnam darīt to, ko viņš šobrīd nav vēl gatavs darīt. Piemēram, ja grūtības sagādā kāda burta izruna, nav nepieciešams bērnam spiest izrunāt šo burtu, kritizēt par neizdošanos. Uzspiežot bērns sāks izrunāt nepareizi, kas traucēs tālākā runas attīstībā. Meklēt veidu – rotaļu, kā bērnam ar prieku un dažādām situācijām attīstītu mēles muskulatūru, lai šo burtu apgūtu.

Attīstot bērna runu ir jāiesaistās gan skolotājiem gan logopēdiem un vecākiem. Visiem kopā ir jāveido saprotama apkārtējā vide un jāiepazīstina ar apkārtējo pasauli. Svarīgi ieinteresēt bērnu dažādās darbībās, lai pilnevidotu saskarsmes prasmes. Svarīgi, lai pieaugušais arī piedalās šajās rotaļās, tādejādi veicinot bērna runas attīstību. Runas attīstības sekmēšanai ir nepieciešams ne tikai iepazīt visus burtus, bet arī nosaukt skaņas, jo tas palīdzēs apgūt lasīšanas iemaņas. Svarīgs ir vārdu krājuma apjoms gan veidojot gramatiski pareizus teikumus, gan stāstīšanas iemaņas (Buivide, 2012).

Pieaugušajam ir jāpievērš uzmanība savai runas intonācijai it īpaši kādas intonācijas pieaugušais izmanto sarunājoties ar bērnu, jo tādas arī bērns izmantos savā runā sarunājoties ar

apkārtējiem. Svarīgi ir arī veidot emocionālu runu, jo tā mēs spējam izteikt vairāk nekā tikai ar vārdiem un bērns iemācās dažādu emociju nozīmi (Irbe, Lindenberga, 2014, 128).

V. Kuzina (2015) savā pētījumā par bērnu valodas attīstību atsaucas uz Freibergu, kura uzsver, kad bērni bieži savā runā atdarina to ko ir dzirdējuši. Diemžēl viņi arī dzird barbarismus, žargonismus un daudzus citus neitrālās valodas vārdus.

Darba autore secina, ka ir jāpievērš liela uzmanība tam kā mēs runājam ar bērnu un kādu intonāciju, runas tempu, balss skaļumu izmantojam, lai atbildētu uz bērna jautājumiem. Ja mēs runāsim ātri, bērns ar laiku var sākt runāt tāpat, jo viņš būs pieradis šādu valodas plūsmu dzirdēt ikdienā, un nemācēs izteikties lēnāk. Runājot lēnāk un saprotamāk, izmantojot atbilstošu intonāciju, mēs mācam bērnam izprast mūsu emocijas, kad mēs esam noguruši, satraukti un laimīgi. Dzirdot mūsu intonāciju, bērns iemācās arī pats izteikt savas emocijas un jūtas, lai arī viņa valoda nav pilnīga un nespēj ar vārdiem izpaustu ko jūtam, bērns šādā veidā to var izdarīt ar runas intonāciju.

Ir svarīgi, lai mēs kā pieaugušie savā ikdienā iesiastītos un palīdzētu bērnam attīstīt runu un izpratni par vārdu nozīmi, ir vairāki veidi, kā mēs to varam izdarīt:

- Pievienoties kopīgās rotaļās un spēlēs ar bērnu, tādejādi paplašinot viņu vārdu krājumu.
- Mudināt bērnus lietot valodu – uzdotot atvērtus jautājumus, piemēram, pastāstīt, kas šodien vislabāk patika.
- Izpētīt un kopā ar bērniem atdarināt kā izklausās dažādi dzīvnieki, tostarp arī iedomāti, piemēram, pūķis.
- Izveidot neparastas lomu spēļu zonas, kur bērnam nepieciešams izmantot grūtākus vārdus, šajās zonās kopā darboties, lai viņi iepazīst šos vārdus, piemēram, radio stacija (Primary national strategy department for education and skills, 2007).

Bērnības valoda ir rotaļa. Ja vēlamies saskatīt par ko uztraucas mūsu bērns, pēc kā ilgojas un par ko dusmojas noteikti ir jāizmanto radošās jeb simboliskās rotaļas. Bērni ar rotaļu palīdzību, izdzīvo savas jūtas, emocijas, tāpēc rotaļa ir galvenais ceļš kā pieaugušais var izzināt bērna emocionālos pārdzīvojumus. Pedagogam ir jāizprot rotaļas spēks. Ar kuru palīdzību var izprast bērna iekšējo pasauli un viņam palīdzēt (Dzintere, Stangaine, 2005).

Darba autore iepazīstot iepriekš minēto autoru skatījumu arī uzsver uz to, ka viens no galvenajiem bērna pareizas runas attīstības nosacījumiem ir pieauguša līdzdalība dažādās dzīves situācijās. Pieaugušais ir tas, kurš palīdz bērnam kļūt atvērtam un zinātkāram. Ja ir novērots, ka bērns ir noslēgts, tad caur rotaļu pieaugušais var uzzināt kas tieši ir par problēmu, lai palīdzētu.

D. Dzintere un I. Stangaine (Dzintere, Stangaine, 2007) savā grāmatā atsaucas uz psiholoģi N. Njukombu, kura uzskata, ka ap četriem gadiem bērni caur rotaļu, sāk piešķirt dzimuma lomām noteiktu izturēšanās veidu un attieksmes izpausmi. Tas manāms cik lielā mērā katram tēlam piemīt vīrišķīgums vai sievišķīgums. Proti, meitenes rotaļājas ar lellēm, zēni – mašīnām, zēni rotaļās ir trokšņaini, kauslīgi, bet meitenes paklausīgākas, atsaucīgākas. Bērns sāk izprats dzimumu atšķirības.

Darba autore secina, ka darbojoties ar bērnu un vērojot viņu ikdienas gaitas mēs pieaugušie varam izprast viņa intereses, kuras varam ievirzīt mums vēlamajā gultnē, lai attīstītu bērna runu, bērnam nepiespiestā un saistoša veidā.

Vidējā pirmsskolas vecumā bērna runas attīstīšanas procesā liela uzmanība tiek pievērsta apgūstamās vielas sadalījumam, lai bērna runa attīstītos pakāpeniski, bez spriedzes. Darba autorei vispieņemamākais šķiet V. Korbes bērnu runas attīstības sadalījums, jo V. Korbe to ir ļoti pārskatāmi un saprotami sadalījusi pa ceturkšņiem un ir ievērota pēctecība bērna runas attīstībā, nekas netiek sasteigts vai pēkšņi sākts no pavisam cita skatu punkta.

V. Korbe (2007) vidējā pirmsskolas vecumposma bērniem ir izvirzījusi šādu sadalījumu pa ceturkšņiem (skatīt tabulu nr.1)

1. tabula. V. Korbes runas attīstības iedalījums pa ceturkšņiem

Ceturksnis	Skaņu izrunas kultūra	Vārdu krājumu paplašināšana, aktivizēšana	Gramatiski pareizas runas veidošana	Stāstītmācīšana
1.	<ul style="list-style-type: none"> *Runas dzirdes attīstīšana; *Pareiza elpošana runas laikā; *Balss stipruma regulēšana; *Runas tempa un skaļuma regulēšana; *Divskaņu <i>ai, au</i> artikulēšana; *Divskaņu <i>ie, ei, o</i> pareiza izruna; *Līdzskaņu <i>k, g, l, s, z</i>, pareizas izrunas vingrināšana. 	<ul style="list-style-type: none"> *Lietvārdu (<i>pirmsskolas iestādes, māju telpu nosaukumi, mebeles, rudens apģērba, apavu, augļu, dārzeņu, puķu</i>) nosaukumi; *Mācīties lietot vārdus, dabas parādību, dzīvnieku, sadzīves priekšmetu īpašību raksturošanai; *Vārdi, ar kuriem raksturo cilvēku rakstura īpašības; 	<ul style="list-style-type: none"> *Pēc dotā teikuma priekšmeta veidot vienkāršus teikumus; *Saskaņot vārdus dzimtē; *Veidot darbības vārdus pagātnes formā; *Aktīvā runā mācīties lietot vienskaitļa ģenētīva locījumu; *Veidot vienkāršus teikumus, ja dots izteicējs; 	<ul style="list-style-type: none"> *Mācīties pastāstīt par rotaļlietu *Vingrināties attāstīt īsus stāstus un pasakas tuvu tekstam, ievērojot darbību secību; *Atbildēt uz jautājumiem par attēla saturu

<p>2.</p>	<p>*Vingrinās pareizai svelpeņu izrunai (<i>s, z, c, dz</i>) un nostiprina izrunu divskaņiem (<i>ai, au, ie, ei, o</i>); * Saklausa, nosauc vārdā pirmo skaņu; * Apgūst saklausīt un nosaukt intonatīvās izpausmes- <i>prieks, jautājums, izbrīna, nožēla, skumjas</i>; * Mācās pareizi ievērot balss stiprumu, runas tempu un balss skaļumu.</p>	<p>* Lietvārdu (<i>vecāku profesijas, trauki, ziemas apģērbs, apavi, koku, putnu, dzīvnieku nosaukumi, transporta līdzekļi, to vadītāji, pilsētas vai apdzīvotas vietas nosaukums</i>) apgūšana; *Turpina apgūt vārdus, kas izsaka darbības ko dara pieaugušie – <i>pirmsskolas izglītības iestādē, mājās, tuvākajā apkartnē</i>; * Turpina iepazīt vārdus dabas norišu, ziemas pazīmju, dzīvnieku un sadzīves priekšmetu raksturošanai; * Apgūst apstākļa vārdus, norādot darbības vietu un laiku; * Atbilstoši situācijām apgūst personu, piederības un norādāmos vietniekvārdus; * Iepazīstas ar vārdiem, kas raksturo priekšmetu un dzīvu būtņu skaitu.</p>	<p>* Vingrinās izmantot un saskaņot vārdus skaitlī, un apgūt lietot vienskaitļa ģenētīva formu; * apgūst darbības vārda pavēles izteiksmes; * vingrinās lietot vienskaitlā ģenētīva formu kopā ar prievārdiem; * Izmantojot divus vienkāršus teikumus un saikli <i>bet</i> sāk veidot saliktus teikumus; * Turpina veidot vienkāršus teikumus, ja ir dots teikuma priekšmets un izteicējs.</p>	<p>* Turpina mācīties atstāstīt tuvu tekstam, ievērojot darbību secību un iesaistoties dialogos; * Apgūst prasmi patstāvīgi stāstīt par savu rotaļlietu; * Individuāli vai kopa ar citiem apraksta dažādus zināmus priekšmetus; * Vērojot attēlus (3 – 4 attēli) mācās veidot secīgu stāstu</p>
<p>3.</p>	<p>*Vingrinās pareizi izrunāt šņāceņus (<i>š, ž, č, dž</i>); * Vingrinās dažādu balsu atdarināšanā; * Nosaka dotās skaņas atrašanās vārdā;</p>	<p>* Turpina darboties ar vārdu krājuma paplašināšanu; * Tuvāk iepazīst un gust priekšstatu par – <i>pavasara apģērbu un apaviem, sadzīves priekšmetiem, darba rīkiem, kas</i></p>	<p>* Ja doti dažādi teikuma locekļi, vingrinās veidot vienkāršus teikumus; * Ievērojot vienskaitļa un daudzskaitļa formas, vingrinās</p>	<p>* Atbildot uz jautajumiem, izmanto vienkāršus paplašinātus un saliktus teikumus; * Mācās pats uzdot jautājumus;</p>

	<p>* Vingrinās izteikt <i>skumjas, prieku, nožēlu un bēdas</i>; *Vingrinās nosaukt ar kādu skaņu vārds sākas un ar kādu beidzas; * Saklausa pareizu īso un garo patskaņu izrunu; * Vingrinās atšķirt un izprast īsus un garus vārdus.</p>	<p><i>saistīti ar vecāku profesiju, zemnieku darba rīkiem, dzīvniekiem un to mazuļu nosaukumiem</i>; * vingrinās nosaukt putnu, dzīvnieku darbības un kustības, raksturot dabas norises ar darbības vārdiem; * Nosauc pavasara pazīmju, apkārtnes un sadzīves priekšmetu īpašības; *Runājot par vietu, laiku un veidu lieto apstākļa vārdus; * Atbilstoši situācijām izmanto personu, piederības un norādāmos vietniekvārdus; * Vingrinās lietot prievārdus <i>uz, zem, pie, aiz, virs, no</i></p>	<p>vārdus saskaņot locījumā; * Prievārdu un lietvārdu saskaņošanas apgūšana; *Vingrinās izteikt darbības vārdus pavēles formā; * Vārdu veidošanā vingrinās izmantot izskaņas un priedēkļus.</p>	<p>* Vingrinās stāstīt par redzēto un dzirdēto.</p>
--	--	---	--	---

Pēc darba autores domās šis ir ļoti labi veidots materiāls par bērna runas attīstību, lai bērna attīstībā radītu pakāpenību. Viss sakārtots, lai bērnam radītu izpratni un bērns saprastu visu jauno. Netiek nekas uzspiests un sasteigts, jo visu var apgūt dažādās ikdienas darbībās un situācijās, galvenais ir vērot bērnu un viņa intereses.

Bērna runa attīstās pakāpeniski, tāpēc arī runa tiek iedalīta attīstības pakāpēs. Vispirms veidojas iemaņas izrunāt skaņas dzimtajā valodā un attīstās arī fonemātiskā uztvere. Pēc tam jau bērns sāk apgūt pašu vārdu un sāk veidoties bērna vārdu krājums un izpratne par vārdu nozīmi, tāpat arī sāk veidoties piekšstats par teikuma veidošanos. Pēdējā pakāpē runā un rakstu formā tiek apgūta literārā valoda. Pamats runas attīstībai ir valoda, kā simbolu sistēma. Valoda veidojas kopā ar runas attīstību. Normālā attīstības gaitā, bērns spēju runāt pārmanto, bet prasmi runāt bērns attīsta tikai saskarsmē ar citiem cilvēkiem (Miltiņa, 2005).

“Valodu un runu skata kopumā jo tās savā starpā mijiedarbojas. Valodas apguvi sekmē runas darbība, proti, – runāšanas un izprašanas procesi ikdienas praksē. Runas darbībā savukārt izpaužas pareizi apgūtais vādu krājums un gramatikas likumi, kas faktiski veido zināšanas par

konkrēto valodu. Valodas sistēma sevi apliecina daudzskaitlisku runātāju individuālajās runas sistēmās” (Miltiņa, 2005, 10).

Var secināt, ka attīstot bērna runā galvenais ir ievērot secīgumu. Neskaidrību gadījumos, ja ir novērots, ka bērnam rodas grūtības izprast runāto, papildus atkārtot un paskaidrot savādākā veidā, piemēram, ja ir aizķeršanās ar burta izrunu, atrast rotaļu ar kuras palīdzību bērns apgūs burta izrunu. Ir jāvēro, lai attīstības gaitā bērnam veidotos stabili pamati un runa attīstītos pareizi. Bērnam ir nepieciešams izprast savas darbības, jo kvalitatīvāk mēs darbosimies, lai bērns apgūtu valodu, jo labāka būs bērna runa. Nav nepieciešams bērnam uzspiest darbus, kam viņš vēl nav gatavs. Piemēram, ja bērns vēl nespēj ilgstoši nosēdēt un noklausīties pasaku, lai pēc tam ar skolotāju to kopā analizētu. Var bērnam iesākumā ļaut klausīties dzejoli un kopā pārņemt, mudināt ar izteiksmīgu lasīšanu ieklausīties skolotājā.

2.2 Rotaļas runas attīstības sekmēšanai

Pirmsskolā viss mācību process galvenokārt balstās uz rotaļu. Caur rotaļu bērns apgūst sev visu nepieciešamo tālākai attīstībai. Rotaļas var iedalīt vairākos veidos. D. Dzintere un I. Stangaine rotaļas iedala: rotaļas, kas sākas pēc bērna iniciatīvas; rotaļas un spēles, kuru iniciators ir pieaugušais un tautas rotaļas (Dzintere, Stangaine, 2007).

Šajā darbā autore vairāk pievērš uzmanību tomēr tieši rotaļai. Pedagoģiskajā darbībā netiek ņemta vērā rotaļu iedalījums, galvenais uzsvars ir tieši uz bērnam interesējošu un saistošu rotaļu viņa ikdienā, lai pilnveidotu un attīstītu bērna runu.

Tāpat arī I. Zaķe savā grāmatā uzsver, kādi aspekti ir jāņem vērā pirms sākt darboties, rotaļāties ar bērnu:

- Rotaļspēlēm vienmēr ir jābūt atbilstošām bērna vecumam, pieredzei. Rotaļu saturam ir jābūt interesantam bērnam, un katrai rotaļai jābūt ar mērķi un izpratne par to, ko šī rotaļa bērnam attīstīs.
- Rotaļas uzdevums nedrīkst būt pārāk viegls. Nav nepieciešams teikt bērnam priekšā, kas jādara.
- Kad bērns saka “Parotaļāsimies”, izrādiet iniciatīvu un, pirms sākat kritizēt, pasakiet viņam kaut ko labu!
- Bērni vienmēr izjūt lielu gandarījumu, ja pieaugušais nevis tikai organizē spēli, bet netieši vada vai piedalās tajā.

- Palīdziet bērnam, ja viņš to lūdz, un attīstiet bērna vēlēšanos darboties, kā arī veiciniet bērna izdomu, radošo darbību un saglabājiet emocionāli labvēlīgu noskaņojumu!

- Nevajadzētu koncentrēt uzmanību uz viņa neveiksmēm. Jāpatur prātā, ka galvenais panākums, ja bērns vispār izsaka vēlēšanos darboties (...).

- Neaizmirsīsim ikdienas steigā ar bērnu parotaļāties un biežāk būt kopā (Zaķe, 2000).

Darba autore uzskata, ka tieši pieaugušajam ikdienā ir jāspēj atrast laiks, lai darbotos ar bērnu. Tām nav jābūt vairākām stundā, pietiek ar īsu brīdi, galvenais, lai šis laiks ar bērnu ir pavadīts kvalitatīvi un visa uzmanība ir veltīta bērnam.

Pirmsskolas vecumā bērnu dzīves veida pamatā ir rotaļa. Ar rotaļu palīdzību bērns spēj radīt pats savu domu, jūtu un izjūtu pasauli. Bērns caur rotaļu sāk mācīties domāt, sacerēt, salīdzināt dažādas lietas, notikumus, izprast vārdu nozīmi un izdzīvot dažādas emocijas. Caur rotaļu bērns mācās strādāt, domāt, vērot, zīmēt, eksperimentēt un pats gatavot rotaļlietas. Rotaļa ir tā, kas ikdienā nodarbina bērnu (Dzintere, Stangaine, 2007).

Tieši rotaļai ir noteicoša un attīstoša loma bērna dzīvē. Rotaļa attīsta un pilnveido bērna prātu, tāpēc tā ir bērna pamats. Bērnu audzināšanas un attīstības līdzeklis gan pirmsskolā gan ārpus pirmsskolas ir tieši rotaļa (Golubina, 2007).

Bērna praktiskā pieredze uzkrājas tieši caur rotaļu. Prasmes nevar iemācīties tikai ar mutiskām metodēm, prasmju attīstīšanai ir nepieciešama rotaļa, jo tā rada vislabākos apstākļus. Caur rotaļu bērns iepazīst sevi. Ar rotaļas palīdzību bērnam rodas pašapziņa. Rotaļa palīdz arī bērnam saskarsmes veidošanā, palīdz pieņemt lēmumus un risināt problēmas. Rotaļā attīstās prasmes, kas ļauj bērnam izdomāt, sacerēt un būt radošam (Dzintere, Stangaine, 2007).

Darba autore ikdienā strādājot ar bērniem un iepazīstot iepriekš minētos teorētiskos pamatojumus, uzskata, ka jau no mazām dienām pievēršot uzmanību bērna attīstībai ir nepieciešams iepazīt rotaļas. Rotaļas, kas tieši attīsta bērnu vispusīgi. Caur rotaļām bērnam ir vieglāk iemācīties un uztver kaut ko jaunu, jo bērns rotaļājas ar prieku un tāpēc, labāk uztver informāciju, jo tā netiek uzspiesta.

Bērna attīstībā būtiska nozīme ir tieši rotaļai. Caur rotaļu var novērot un izprast bērna vispārējo attīstību. Rotaļā bērns iemācās sadarboties un attīsta savu humora izjūtu. Rotaļa ir mācīšanās labākais pamats – bērns visu iemācās bez stresa un piepūles, pašam neapzinoties ka mācās. Rotaļas laikā bērns mācās izmantot arī savu ķermeni un maņu orgānus, tāpēc tie arī attīstās. Ar rotaļas palīdzību bērns ir spējīgs uzņemt sevī daudz informācijas un ļoti labi vingrināties. Rotaļās bērns mācās arī koncentrēties, ņemt vērā otra cilvēka viedokli, konstruēt,

attīstīt un pilnveidot savu iztēli. Vecāku uzdevums ir radīt šo rotaļu gaisotni, dot pietiekami daudz iespēju izmēģināšanai, būt iespējami daudz kopā ar bērniem (Bakisa, Romēns, 1997).

Rotaļu darbība šajā vecumā ir viena no tām, kas arī attīsta bērna intelektuālo un kognitīvo psihes procesu. Rotaļa ir galvenais attīstības virzītājs (Svence, 1999).

Darba autore uzsver, ka neatņemama bērna dzīves sastāvdaļa protams ir rotaļa. Tieši rotaļās un spēlēs bērns iepazīst visu jauno, bērnam attīstās dažādas prasmes un iemaņas. Rotaļai un spēlei ir vairākas funkcijas- attīstošā, izglītojošā un saskarsmes funkcija. Ar rotaļas palīdzību bērns sāk aktīvāk darboties, notic sev un savām spējām un sāk izjust gandarījumu par paveikto. Ar rotaļas palīdzību pieaugušais var atrast kontaktu ar bērnu.

Rotaļas un spēles palīdz atraisīt bērna iztēli, jūtas un domāšanu. Nostirpinās bērna uztvere. Rotaļa palīdz bērnam valodas apgūvē un palīdz iepazīt apkārtējo pasauli. (VISC, 2011, 4).

Var secināt, ka visa pamatā bērna pilnvērtīgai attīstībai tomēr ir rotaļa. Darba autore arī uzskata, ka nepietiek ar vienkārši rotaļu, ir jāpievērš uzmanība arī tam, ko tad šī rotaļa attīsta bērnam.

Bērnam vēlmi pēc kustībām arī palīdz attīstīt rotaļas. Rotaļās bērns iepazīst un pierod pie noteiktas kārtības. Caur rotaļām bērns izjūt dažādus pārdzīvojumus, zaudējumus un panākumus (Žukovs, b.g., 154).

Izvērtējot iepriekš minēto autoru rakstīto, darba autore secina, ka katru jauninājumu bērna dzīvē, bērnam ir vieglāk uztvert caur rotaļu. Tādejādi viņš bez apgrūtinājuma un negatīvām emocijām apgūst jauno, protams, nevajaga bērnam ar varu uzspiest arī rotaļu, bērns ir jāvēro un jāiepazīst, un kad viņš ir gatavs, tad uzsākt rotaļu. Vai arī izvēlēties citu rotaļu, kura bērnam šobrīd liekas vairāk aktuālā un interesējoša. Bērna ikdienā ir nepieciešams aizvien vairāk pielietot rotaļas. Bērns caur rotaļu ne tikai attīsta runu, bet arī saskarsmes prasmes, kas vēlāk palīdz sarunāties, jo bērns prot veidot saikni ar citiem vienaudžiem un līdz ar to vieglāka kļūst saruna.

Runas rotaļas palīdz attīstīt bērna stāstītprasmes. Pieaugušajiem ir jārada dažādas runas situācijas, kuras ir balstītas uz rotaļu vingrinājumiem un pašām rotaļām. Izmantojot šādas rotaļas bērnam ir iespēja paplašināt vārdu krājumu un mācīties gramatiski pareizi veidot teikumus. Bērna runas aktivitātes veicināšanai, rotaļām ir jānotiek pozitīvā emocionālā pacēlumā (Buivide, 2012).

Pēc darba autores domām svarīgi, pirms uzsākt rotaļu ar bērnu ir pavērot, kas tieši šajā brīdī bērnu ieinteresē. Un vai viņš vispār vēlas šobrīd rotaļāties, ja bērns nebūs gatavs, viņu arī rotaļa neaizraus un nesagādās prieku. Nebūs arī nekāda ieguvuma no rotaļas. Ir nepieciešams vērot un iepazīt bērnu, uztvert to, kas viņu dotajā brīdī aizrauj un kādas ir viņa emocijas.

Rotaļas runas veicināšanai – attīstīšanai.

D. Dzinter un I. Stangaine (Dzintere, Stangaine, 2007) uzsver, ka tieši pieaugušais ir tas, kuram ir jāaktivizē bērna runa rotaļās. Attīstoties bērnu iztēlei rotaļā, pieaug valodas lomas nozīme, kas izpaužas dialogos, kas pilnveido iztēli un tās apzīmejumus.

“Valodas bagātināšanai izmantojamas dažādas metodes, paņēmieni:

- Sarunas pa telefonu, lomu sarunas (bērns – mamma, bērns– krustmāte, lācis – zaķis, māmiņa – draudzene);
- Telefona daudzveidīga izmantošana (zvana ātrajai palīdzībai, izziņu birojam);
- Leļļu, dzīvnieku “atdzīvināšana”, lai tie runātu, izsacītu dažādas vēlmes. Būtu paklausīgi un nepaklausīgi, lai “notiktu” kāds neparedzēts atgadījums;
- Rotaļspēles-improvizācijas, piemēram, strīdīgie draugi, draugu satikšanās, raganiņa un rūķīši;
- Skolotājas lelle runā ar bērna lelli;
- Skolotāja, uzņemoties lomu, aktivizē bērnu runu, rotaļas gaitā (otra māmiņa, kas sarunājas ar māmiņu– bērnu);
- Ierosināt bērniem izdomāt stāstu vai pasaku, ko varētu attēlot rotaļā, runājot dialogos, piemēram ciemiņa saruna ar trim sivēntiņiem;
- Izdomāt zināmai pasakai jaunas situācijas, personāžus.

Vieglāk ja bērni izvēlas pretstatītas lomas- Maija un Paija, Sprīdītis-Lutausis.

Bērns (-i) labprāt ieklausies dialogā, ja tas būs par viņam interesējošu tēmu un noritēs rotaļveidīgi” (Dzintere, Stangaine, 2007, 281 – 282).

Nemot vērā iepriekš norādīto ir jāapzinās, ka ikviena darbība, kura sevī ietver sarunu ar bērnu, jautājumu uzdošanu vai iztēles radīšanu, attīsta un veicina bērna runu. Pieaugušajam ir tikai jābūt pacietīgam, uzmanīgi jā klausās, jāiesaistās un nepieciešamības gadījumā arī jāpalabo, lai bērns jau uzreiz iemācītos runāt pareizi, izrunājot katru skaņu. Mūsdienās ir daudz un dažāda literatūra pieejama, lai mēs kā pedagogi un vecāki spētu labāk izprast katra bērna vajadzības pēc dažādām rotaļām. Ir iespēja lasīt daudz un dažādu informāciju, lai saprastu, kam tieši ir jāpievērš uzmanība un kā mēs rotaļas varam izmantot bērna valodas attīstībā. Kā varam ikdienā izmantot rotaļas, lai veicinātu runas attīstību.

Pirkstiņu rotaļas attīsta smaklās muskulatūras kustību koordināciju. Palīdz sagatavot bērna roku rakstīšanai un citu dzīvē nepieciešamu kustību veikšanai. Pirkstiņu rotaļas ir labs palīg līdzeklis bērna runas attīstīšanai un traucējumu novēršanai. Tās attīsta prasmi vienlaicīgi domāt par vairākām vienlaikus darāmām darbībām. Pirkstiņu rotaļas vingrina bērna uzmanību, atmiņu un koncentrēšanās spējas (Brice, 2016).

Pirkstiņu rotaļas un spēles ir vienas no tām rotaļām, ko mēs varam bērnam mācīt jau no mazām dienām. Šajās rotaļās ietilps arī pirkstu masāža mazam zīdaini. Jo ātrāk pievērsīsimies šādām rotaļām, jo bērna runa būs kvalitatīvāka.

Tipu tapu, tipu tapu *Pirkstus iemērc pirkstu krāsā, tad pa baltu papīra*
Pirksti iet pa baltu lapu. *lapu pirksti “tipina” atsākot savus nospiedumus.*
Žvīku žvāku, žvīku žvāku, *pirkstus iemērc pirkstu krāsā, velk uz lapas svītras*
Arī tā es zīmēt māku *dažādos virzienos.*

Šādi bērns rotaļājoties un zīmējot nemaz nepamana, kad apgūst arī valodu un runu, tas viņam sagādā prieku. Baibas Brices grāmatās var atrast daudz šāda veida skaitāmpantiņus, kurus pedagogi un arī vecāki var izmantot ikdienā darbojoties ar bērnu.

Caur **ritma rotaļām** bērns bagātina savu vārdu krājumu. Tāpat arī ritma rotaļās tiek vingrināta dikcija un artikulācija. Pārsvārā šīs rotaļas nav iespējams iemācīties no galvas, tāpēc katru reizi liekas ka rotaļa sākas no jauna un bērnam neapnīk. Lai atklātos ritma rotaļu efektivitāte tās ir jāizmanto regulāti, katru dienu (Brice, 2013).

“Rotaļa skaņu augstuma izjūtas un kustību koordinācijas attīstīšanai.

Rotaļa “Zemu un augstu”

Rotaļas dalībnieku vecums no 4 gadiem.

Nepieciešams: metalofons, ksilafons vai klavieres. CD ieraksts ar jautru mūziku.

Rotaļas norise: skanot jautrai mūzikai, bērni dejo pa telpu izkļaidus ar kustībām pēc savas izvēles. Mūzikai iepauzējot, skolotājs uz instrumenta atskaņo augstas vai zemas skaņas. Jā bērni dzird augstas skaņas, viņi stiepjas pirkstgalos, rokas paceltas augšup. Ja skan zemas skaņas, bērni pietupstas un saraujas kamoliņā” (Brice, 2013, 115).

Bērnam šādā veidā izprotot skaņu augstumu un zemumu, runājot arī kļūst vieglāk izprast, ja sarunas laikā kāds palūdz viņu runāt klusāk vai skaļāk. Šādas rotaļas palīdz arī bērna intonatīvai izpausmes attīstībai.

“Rotaļa runas un kustību koordinācijas vingrināšanai.

Rotaļa “Zaķa burkāni”

Rotaļas dalībnieku vecums no 3 gadiem.

Rotaļas norise: bērni sēž aplī uz grīdas, rokas uzlikuši uz ceļgaliem. Rotaļas vadītājs (skolotājs) skandē:

Zaķis nesa zaķēniem *(ritmiski piesitieni pie ceļgaliem)*
Maisā gardus burkānus;
Paklūp zaķis, saplīst maiss, *(piesit abas plaukstas pa grīdu, tad sasiit plaukstas)*
Ripo projām nesamaiss. *(“kamoliņa” tīšanas kustības)*

Ai, ai, ai, kā tad tā? (pie "ai, ai, ai" pieliek plaukstu pie vaigiem, šūpo galvu)

Ko nu grauzīs vakarā? (izpleš abas rokas, paceļ plecus)" (Brice, 2013,87).

Šajā rotaļā arī attīsta, pēc darba autores domām, bērna atmiņu, uzmanību un raitu runu.

Spēles un rotaļas burtu apguves procesam, bērnu runas attīstīšanai un vārdu krājuma paplašināšanai. Šādas rotaļas un spēles palīdz bērnam skaņu izrunas apguvē un burtu rakstībā. Palīdz attīstīt prasmes veidot teikumus, lai veidotu stāstus un protams pilnveido bērna vārda krājumu, runas izteiksmīgumu (VISC, 2011).

“Rotaļa – Burtu metamais kauliņš

Nepieciešamie materiāli: metamais kauliņš, burtu kartītes un līmmasa. Metamais kauliņš var būt izgatavots no cieta kartona, no koka vai kāda cita materiāla. Uz metamā kauliņa ar līmmasu vai līmmenti tiek piestiprinātas burtu kartītes tā, ka tās ir iespējams noņemt un mainīt.

Uzdevums: nosaukt burtu, izdomāt un nosaukt vārdu, kurš sākas ar šo skaņu. Bērni sasēžas aplī, pēc kārtas met metamā kauliņu, nosauc burtu, kurš uzkritis, izdomā vārdu, kurš sākas ar šo skaņu. Pārējie bērni var papildināt. Skolotājs var rosināt bērnus izdomāt teikumu vai īsu stāstījumu ar vārdiem, kuri sākas ar vienu to pašu skaņu” (Jerāte, Strazdiņa, 2011, 6).

Ar šīs rotaļas palīdzību, skolotājam ir iespēja uzzināt, kuram bērnam ir problēmas ar kāda burta izrunu un attīstīt pareizu skaņas izrunu.

“Rotaļa “Skaņa, burts un vārds”

Nepieciešamie materiāli: kartītes ar rindā izkārtotiem materiāliem, kas sagrupēti pa trim, četriem vai pieciem attēliem; burtu kartītes.

Uzdevums: noteikt skaņu un burtu, izlasīt vārdu.

Bērns nosauc katru objektu, kas redzams uz kartītes, tad nosaka vārda pirmo skaņu, atrod tai atbilstošo burtu kartīti un novieto to zem attēla. Kad burti novietoti, izveidojas vārds, ko bērns izlasa, tad nosaka burtu un skaņu skaitu vārdā. Vārdu pēc tam var rakstīt uz tāfeles vai uz lapas” (Jerāte, Strazdiņa, 2011, 13).

Šo rotaļu pildot bērniem vecumposmā no 3-4 gadiem, bērniem var nelikt lasīt vārdu un pēc tam to uzrakstīt.

Lomu rotaļas ir bērna patstāvīgas darbības, kurās bērns ir pats savas darbības saimnieks. Tās ir rotaļas par dažādām sadzīves tēmām (Stangaine, 2015).

I.Stangaine savā darbā runājot par lomu rotaļām atsaucas uz I. Freibergu, D. Dzinteri un D. Augstkalni, kuras uzsver, lai nokļūtu dažādās situācijās bērns izpilda kādu konkrētu lomu rotaļu. Šīs rotaļas arī netieši vingrina bērna runas prasmes. Bērnam lomu rotaļās jāprot veidot dialogu, gan uzsākot pašam gan turpinot iesākto (Stangaine,2015).

Lomu rotaļas ir rotaļas, kuras bērns izmanto ikdienā nemaz pie tā nepiedomājot. Piemēram rotaļājoties ar lellēm.

Lomu rotaļas gaitā bērns apgūst dažādas dzīves prasmes. Prasmes, kas attīsta savstarpējās attiecības un sadarbību, iejūtoties rotaļu biedra situācijā bērns mācās būt iecietīgs pret rotaļu biedriem. Lomu rotaļas laikā bērns iemācās risināt dažādas problēmsituācijas, sāk domāt radoši un mācās būt atbildīgs un izmantot savu radošo pieredzi tālākās darbībās (Dzintere, Stangaine, 2007).

Darba autore secina, kad rotaļa tomēr ir visas bērna attīstības pamatas. Rotaļa ir jāpielieto visdažādākajās dzīves situācijās, lai bērns apgūtu ko jaunu. Mūsdienās ir pieejami vīdāzādākie resursi, lai sameklētu rotaļas atbilstoši bērna vajadzībām, spējām. Rotaļā nav jāiegulda nauda, jo jebkuru darbību var parvērst rotaļā.

3. Pedagoģiskā process darbība ar vidēja pirmsskolas vecuma bērniem problēmas skatījumā

3.1. Pētījuma metodoloģija un pētījumā iesaistīto bērnu raksturojums

Sadarbība starp pieaugušo un bērnu ir pati svarīgākā un noteicošā bērna attīstībai. Svarīgākais, ir bērnam attīstību veikt pakāpeniski, attīstīt un pilnveidot vienu problēmu un tad tikai turpināt ar nākamo.

Pedagoģiskā darbība tika īstenota Smiltenes "X" pirmsskolas izglītības iestādē. Pedagoģiskajā procesā piedalījās 11 bērni, kuriem tika ikdienā novērotas skaņu izrunas grūtības, grūtības veidot gramatiski pareizus teikumus, kā arī izteikt savas domas un spriedumus saistītā runā. Ar šiem bērniem darba autore darbojās papildus, gan rīta cēlienā gan pēcpusdienas cēlienā. Visi bērni apmeklēja vienu pirmsskolas izglītības iestādi un vienu grupu. Pedagoģiskais process tika veikts laika posmā no 2019. gada 4. februāra līdz 2019. gada 24. maijam.

Pedagoģiskā procesa mērķis ir izzināt praktiski runas attīstības pilnveides iespējas vidējā pirmsskolas vecuma bērniem izmantojot rotaļas.

Pedagoģiskā procesa uzdevumi ir:

1. Izveidot kritērijus, runas pārbaudei.
2. Veikt bērnu novērtējumu, sākotnēji, pēc izveidotajiem kritērijiem
3. Piemeklēt atbilstošus uzdevumus, materiālus, atbilstoši kritērijiem.
4. Izvēlēties atbilstošas rotaļas, runas attīstības sekmēšanai, ikdienas darbībās.
5. Praktiski darboties ar bērniem, izmantojot rotaļas runas attīstības sekmēšanai.
6. Veikt atkārtotu pārbaudi un apkopot iegūtos rezultātus.
7. Veikt secinājumus par iegūtajiem rezultātiem.

Pētījuma bāze: Smiltenes vidusskolas pirmsskolas grupa "Mārītes"

Empīriskajā pētījumā tika izmantotas šādas pētījuma metodes:

Pedagoģiskā novērošana – "novērošana ir pētāmo parādību speciāli organizēta uztvere. Novērošana kā zinātniska pētniecības metode atšķiras no parastās, ikdienišķās novērošanas ar savu mērķtiecību, plānveidību, kā arī novēroto faktu kvalitatīvo un kvantitatīvo apstrādi" (Jurgena, 2010,45)

Pedagoģiskā izmēģinājuma darbība (pedagoģiskais eksperiments)– "ir katra pedagoģiska rakstura pētījuma pamats. Ar pedagoģiskā eksperimenta palīdzību pārbauda zinātniskās hipotēzes ticamību, atklāj saikni starp atsevišķiem pedagoģisko sistēmu elementiem" (Žukovs, b.g. 17).

Matemātiskā datu apstrāde un analīze – “palīdz atklāt kvalitatīvas pārmaiņas un kvantitatīvas sakarības starp pedagoģiskajām darbībām” (Jurgena, 2010,57).

Bērnu raksturojums pirms pētījuma

Andis (4 gadi 3 mēneši) – kluss zēns, kurš nekādu īpašu iniciatīvu uz darbībām neizrāda. Labprāt iesaistās skolotājas dotajos uzdevumos, pilda visu, bet ne vienmēr ir izpratis nosacījumus.

Dārta (4gadi 5 mēneši) – smaidīga meitene, bieži neizprot notiekošo, bet par to daudz nebēdā, tik smaida. Labprāt iesaistās darbībās, bet reti, kad izrāda iniciatīvu.

Paula (4 gadi 3 mēneši) – meitene ar savu raksturu, vēlas darīt tikai to, kas pašai liekas aizraujošs, un tik ilgi cik pati vēlas.

Sofija (4 gadi) – meitene nekādu lielo interesi neizrāda par apkārt notiekošo, nepieciešami vairāki uzaicinājumi, lai piedalītos dažādās grupas darbībās.

Mārcis (4 gadi) – aktīvs zēns, kurš pieņem visu jauno un labprāt iesaistās visās darbībās. Izrāda iniciatīvu.

Martins (4gadi 5 mēneši) – zēns neizrāda nekādu interesi par apkārt notiekošo, bieži neizprot uzdoto. Bieži rīkojas agresīvi, nodarot citiem pāri. Cenšas pievērst uzmanību sev.

Žanna (4gadi 7 mēneši) – atvērta, aktīva meitene, grūti koncentrēties un noturēt uzmanību, lai paveiktu iesākto līdz galam.

Roberts (4 gadi 3 mēneši) – zēns neizrāda interesi par apkārt notiekošo, nepieciešams apkārtējo uzaicinājums, pamudinājums, lai kopīgi darbotos.

Noa (4 gadi 5 mēneši) – aktīvs zēns, ar nelieliem uzvedības traucējumiem, reizēm kļūst agresīvs, ja pret viņu sāk izturēties agresīvi. Labprāt iesaistās notiekošajā, bet grūtības koncentrēties. Ļoti impulsīvs.

Alekss (4 gadi 10 mēneši) – zēns ar uzvedības problēmām, strauji mainās garastāvoklis. Nespēj koncentrēties uzdevumu izpildē. Nepieciešama liela individuāla pieeja. Patīk pieaugušā sabiedrība, uzmanība.

Rons (4 gadi 7 mēneši) – mierīgs zēns, kurš iesaistās darbībās, izprot uzdoto. Patīk pieaugušā klātbūtne, bet ir draudzīgs ar visiem grupas biedriem.

Lai varētu īstenot pētījumu, sākumā tika noteikti runas attīstības pārbaudes kritēriji, tie tika veidoti pamatojoties uz S. Tūbeles grāmatas “Valodas traucējumu novērtēšana”, skatīt 2. tabulu.

2.tabula. Kritēriju un pārbaudes līmeņu skaidrojums vidējā pirmsskolas vecuma bērnu runas attīstības izvērtēšanai

	Vērtējuma līmeņi	3 punkti (labi)	2 punkti (vidēji)	1 punkts (Vāji)
	Kritēriji			
1.	Artikulācijas aparāta darbība	Artikulācijas aparāta vingrinājumus izpilda pareizi	Artikulācijas aparāta vingrinājumus izpilda ar kļūdām	Artikulācijas aparāta vingrinājumus neizpilda vispār
2.	Skaņu izruna	Skaņu izrunā precīzi (pieļaujamās skaņu izrunas kļūdas vārdos [j], [r], [l], [š], [ž], [dz], [dž])	Skaņu izrunā manāmas nelielas kļūdas	Skaņu izrunā ir daudz kļūdas
4.	Teikumu gramatiskā struktūra	Gramatiskā struktūrā kļūdas nav manāmas	Gramatiskā struktūrā manāmas nelielas kļūdas	Gramatiskā struktūrā bieži manāmas kļūdas
3.	Vārdu krājums	Spēj nosaukt un skaidrot 30 un vairāk vārdu nozīmi	Spēj nosaukt un skaidrot 20 līdz 30 vārdu nozīmi	Spēj nosaukt un skaidrot 10 līdz 20 vārdu nozīmi
5.	Intonatīvā izpausme	Atšķir un pareizi lieto runas intonācijas	Runas intonācijas lieto un atšķir ar kļūdām	Runas intonācijas neatšķir un lieto nepareizi vai nelieto vispār.
Kopējais vidējais iegūstamais punktu skaits		15 punkti	10 punkti	5 punkti

Lai novērtētu, vai runas attīstība pētījumā iekļautajiem bērniem ir atbilstoša attīstības likumsakarībām vidējā pirmsskolas vecumā, darba autore noteica trīs runas attīstības novērtējuma līmeņus:

15 – 12 punkti – runas attīstība atbilst vecumposma attīstības likumsakarībām,

11 – 6 punkti - runas attīstība ir progresējošā līmenī atbilstoši vecumposma attīstības likumsakarībām,

5 – punkti – runas attīstība neatbilst vecumposma attīstības likumsakarībām.

Lai novērtētu bērnu un viņu runas attīstību pēc izveidotajiem kritērijiem, darba autore iepazīstoties ar bērniem pievērsa uzmanību acu kontaktam, kā bērni runā par sev mīļām mantām, ģimenes locekļiem to kāda ir bērnu reakcija uz dažādiem krāsainiem attēliem. Tika pievērsta uzmanība vai bērns stāsta patstāvīgi vai atbild tikai uz jautājumiem.

Artikulācijas aparāta kustīguma pārbaudei tika izveidots protokols, kurā tika iekļauti vingrinājumi, kurus pedagogs var izmantot savā ikdienas darbībā, pārbaudes protokola paraugs ir skatāms 1. pielikumā.

Ņemot vērā, ka darba autore darbojās ar bērniem no pedagoģiskā nevis logopēdiskā viedokļa, artikulācijas aparāta vingrinājumi tika ņemti tādi, lai tos varētu darīt visi grupas bērni. Šajos vingrinājumos tiks vērtēta bērnu spēja atdarināt.

Skaņu izrunas pārbaudes izvērtējums tiek veikts balstoties uz L. Kuškes (2013) Fonēmu producēšanas izpēti un fonēmu uztveršanas un atšķiršanas izpēti bērniem vecumā no 3 līdz 6 gadiem izstrādātajiem rādītājiem ņemot vērā vidējā pirmsskolas vecumā pieļaujamajās skaņu izrunas kļūdām un neprecizitātēm. Par pieļaujamajām skaņu izrunas kļūdām un neprecizitātēm konsultējos ar sava darba vadītāju, logopēdi Ilzi Vilku. Skaņu izrunas pārbaudē tika izmantoti 27 vārdi. Skaņu izrunas pārbaudē tiek vērtēta skaņu izrunas precizitāte. Skaņu izrunas pārbaudei tika izmantoti attēli no metodiskā materiāla Ģirta burtu grāmata (VISC,2012), metodiskā materiāla autore ir I. Vilka. Skaņu izrunas pārbaudē piedāvātie vārdi un izmantotie attēli ir iekļauti 2. un 3. pielikumā.

Vārdu krājuma pārbaudei tika izvēlēti 37 vārdi: 25 lietvārdi, 8 īpašības vārdi un 6 darbības vārdi. Par pamatu tika arī ņemti attēli no metodiskā materiāla Ģirta burtu grāmata skatīt 3. pielikumu. Bērnā bija jāpastāsta ko viņš redz attēlā, kāds tas izskatās un ko ar to var darīt.

Vērtējot bērnu vārdu krājumu, tika ņemta vērā cik precīzi nosauc vārdu un arī pievērsta uzmanība, cik ilgs laiks paiet, kamēr bērns šo vārdu nosauc, ja vispār nosauc. Vārdu krājuma pārbaudes protokols ir skatāms 4. pielikumā.

Runas intonātvās izpausmes pārbaudē tika izmantots biedrības “Attīstības centrs ģimenei” veidotais materiāls Emociju grāmata. Vērojot dotos attēlus un izmantojot uzvedinošus jautājumus, bērnam bija jāpastāsta ko dotajā attēlā var saskatīt, kā jūtas Berta, pasakot emocijas no Bertas skatu punkta, piemēram, ar bēdīgu izteiksmi pateikt – es jutos bēdīga/-s. Runas intonātvās izpausmes pārbaudes protokola paraugs un attēli skatāmi 5. pielikumā.

Gramatiskās struktūras pārbaude tika veikta pēc V. Korbes (Korbe, 2007) programmas “*Skaņu izrunas un runas kultūras attīstīšanai pa pakāpēm pirmsskolas vecuma bērniem un bērniem ar izrunas traucējumiem*” norādītajiem ieteikumiem. Gramatiskās struktūras pārbaudē uzmanība tika vērsta, kā bērns saskaņo lietvārdus un īpašības vārdus skaitlī, dzimtē, locījumā; vai runā tiek saskaņoti lietvārdi un prievārdi; vai runā lieto 4 – 5 vārdu garus teikumus, prot aprakstīt priekšmetus un parādības pēc to izskata, īpašībām, atrašanās vietas; vai informācijas iegūšanai bērns veido jautājuma teikumus kas sākas ar kas?, ko?, kāpēc?; vai atbildot uz pieaugušā jautājumiem veido teikumus kas sākas ar kas?, kāpēc?, kādā veidā? Gramatiskās struktūras pārbaudes protokolu var skatīt 6. pielikumā.

Turpmāk darbā tiks atspoguļoti runas attīstības sākotnējās pārbaudes rezultāti.

Artikulācijas aparāta vingrinājumu izpildē tika iegūti šadi rezultāti, skatīt 3. tabulu.

3.tabula. Artikulācijas aparāta kustīguma pārbaudes rezultāti pētījuma sākumā

N.p.k.	Vingrinājums	Andis	Dārta	Paula	Sofija	Mārcis	Martins	Žanna	Roberts	Noa	Alekss	Ronas
1.	“Garā mēle”	2	3	2	3	3	2	2	3	3	3	3
2.	“Pulkstentiņš”	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
3.	“Skaļā buča”	2	2	3	3	3	2	3	3	2	3	3
4.	“Zirdziņš”	2	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3
5.	“Šūpoles”	2	2	2	2	2	1	2	2	3	2	3
Kopā iegūtais vidējais punktu skaits		2,2	2,4	2,6	2,8	2,8	2,2	2,6	2,8	2,8	2,8	3

Vingrinājumu “garā mēle” precīzi prata izpildīt 7 no visiem bērniem.

Andim mazliet grūtības sagādāja tieši mēles nostiepšana līdz zodam.

Paula pilnīgi precīzi nespēja veikt šo vingrinājumu, mēles gals netika ne pilnībā uz augšu pacelts ne nolaists uz leju, bet meitene izprata vingrinājuma būtību.

Martinam un **Žannai** bija līdzīgi kā **Andim** nespēja mēles galu pilnīgi nostiept uz leju.

Ar vingrinājumu “pulkstentiņš” nebija nekādu grūtību, visi bērni prata to izpildīt ļoti precīzi, tas arī bija bērniem vismīļākais vingrinājums.

Vingrinājumā “skaļā buča” mazliet kļūdas lūpu izstiepšanā varēja novērot **Andim**, **Dārtai**, **Martinam** un **Noa**. Lūpas netika pilnībā izstiepjot sakļautas kopā. Parējiem nebija grūtības veikt šo vingrinājumu.

“Zirdziņš” sagādāja grūtības diviem bērniem **Andim** un **Dārtai**, viņi nespēja pilnībā piesūcināt mēli pie cietajām aukslējām, lai veidotos precīza skaņa, bet tuvu tam jau bija.

Ar vingrinājumu “šūpoles” bija vislielākās grūtības, jo pārsvarā bērniem ļoti švaki sanāca izpildīt norādījumus, lai gan tomēr **Andis**, **Dārta**, **Paula**, **Sofija**, **Mārcis**, **Žanna** un **Alekss**, šo vingrinājumu cītīgi centās, un pie precīzas atdarināšanas pietrūka pavisam maz. Diemžēl, **Martinam** šis vingrinājums sagādāja vislielākās grūtības, zēns nekādi neizprata rādīto un nespēja atdarināt šo vingrinājumu, darba autore uzskata ka tas varētu būt saistīts ar zēna vispārējo attīstību, jo ir novērots, kad zēna attīstība vispārējās grupas un ikdienas darbībās neatbilst vidējam pirmsskolas vecumam.

Nākamais solis bija pārbaudīt bērnu skaņu izrunu un pārbaudē iegūtie rezultāti ir redzami 4. tabulā.

4.tabula. Skaņu izrunas pārbaude pētījuma sākumā

	Skaņa	Vārds	Andis	Dārta	Paula	Sofija	Mārcis	Martins	Žanna	Roberts	Noa	Alekss	Ronas
1.	b	Balons	2	3	3	2	3	2	3	3	2	3	3
2.	c	Cūka	3	3	2	3	3	1	2	1	3	3	2
3.	č	Čaumala	3	2	3	3	2	3	3	3	3	2	3
4.	d	Dakša	3	3	2	2	3	1	3	2	3	3	3
5.	f	Fotoaparāts	2	3	3	1	2	1	3	3	2	2	3
6.	g	Gulta	1	2	2	2	3	1	2	2	3	2	2
7.	ģ	Ģitāra	1	1	2	2	2	1	2	1	3	2	3
8.	h	Hanteles	3	2	3	3	3	3	3	3	2	3	3
9.	j	Jaka	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
10.	k	Karote	3	3	2	2	2	1	3	2	2	3	2
11.	ķ	Ķirbis	2	3	2	3	3	2	3	3	2	2	3
12.	l	Lācis	2	2	2	2	1	1	2	3	2	3	3
13.	ļ	Ļaudis	2	3	3	3	3	2	3	2	3	2	3
14.	m	Mēness	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
14.	n	Nakts	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
16.	ņ	Ņau	3	3	2	2	3	2	3	3	3	3	3
17.	p	Pele	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
18.	r	Rūķis	2	1	2	2	3	1	2	2	3	2	3
19.	s	Sēne	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
20.	š	Šalle	3	2	2	2	3	2	2	3	3	3	2
21.	t	Taurenis	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
22.	v	Varde	2	3	2	2	3	3	2	3	3	3	3
23.	z	Zilonis	3	2	2	3	3	2	3	2	3	2	2
24.	ž	Žurka	3	3	2	2	2	2	3	2	3	3	2
25.	ie	Ņieburs	2	2	3	3	2	2	3	3	2	3	2
26.	ai	Haizivs	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
27.	au	Saule	2	2	3	3	2	3	3	3	3	2	3
Kopā iegūtais vidējais punktu skaits			2,2	2,3	2,2	2,3	2,4	1,9	2,4	2,3	2,4	2,4	2,5

Izvērtējot iegūtos rezultātus, darba autore secina, ka lielākās skaņu izrunas kļūdas ir novērojamas tieši **Martinam**, pēc darba autores domām (ikdienas darbībā un komunikācijā ar zēnu var noprast, kad zēna attīstība ir zemāka, nekā šajā vecumposmā tas būtu nepieciešams), tas saistīts ar zēna vispārējo attīstību, kura neatbilst viņa vecumam. Tāpat grūtības varēja

novērot ar skaņas *r, l, ģ, g*, izrunu. Pārējās skaņas izrunājot, ja bērns tās nepateica pareizi vārdā, tad atkārtoti darba autorei izrunājot šo skaņu izolēti, bērns spēja izrunāt šo skaņu, lai gan tikai izolēti nevis vārdā.

Pārbaudot vārdu krājumu (skatīt 5. tabulu), darba autore arī izmantoja *Ģirta burtu grāmatas* piedāvātos attēlus. Bērniem bija jāpastāsta ko viņi redz šajos attēlos, kas ir attēlots. Japastāsta kā dotais priekšmets izskatās un ko ar to var darīt.

5.tabula. Vārdu krājumu pārbaude pētījuma sākumā

	Vārds	Andis	Dārta	Paula	Sofija	Mārcis	Martins	Žanna	Roberts	Noa	Alekss	Ronas
	Lietvārdi											
1.	Akmens	+	-	+	+	+	-	+	-	-	+	+
2.	Ābols	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3.	Balons	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
4.	Cimdi	+	-	+	+	+	-	-	+	+	+	+
5.	Čības	-	-	+	+	-	-	+	+	-	+	+
6.	Zemene	-	+	+	+	+	-	+	-	+	+	-
7.	Žirafe	-	+	-	+	+	-	+	-	+	-	+
8.	Karote	-	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+
9.	Ķemme	-	-	+	+	+	-	+	+	-	-	+
10.	Lapa	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+
11.	Mašīna	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
12.	Nazis	-	+	+	-	+	-	+	-	-	+	-
13.	Ota	-	+	+	-	-	+	+	+	-	-	-
14.	Puķe	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+
14.	Ragavas	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+	-
16.	Spalva	-	-	-	-	+	-	+	+	-	-	-
17.	Šūpoles	-	+	+	+	-	-	-	+	-	+	+
18.	Tārps	-	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-
19.	Upe	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	-
20.	Helihopters	+	-	-	+	+	-	+	+	+	+	+
21.	Izpletņis	-	-	+	-	+	-	-	+	-	-	+
22.	Jahta	-	-	-	-	+	-	+	-	-	+	-
23.	Egle	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
24.	Zivs	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	Īpašības vārdi											
25.	Pelēks	-	-	-	+	+	-	-	+	+	+	-
26.	Sarkana	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+

5.tabulas turpinājums

27.	Zaļa	+	+	+	-	-	+	+	-	+	+	+
28.	Krāsainas	-	-	+	-	-	-	+	+	-	+	+
29.	Mīksta	-	+	-	+	+	-	-	+	+	-	+
30.	Mazs	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+	-
31.	Zila	+	-	+	+	+	+	+	-	+	+	+
	Darbības vārdi											
32.	Plūst	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+
33.	Lien	-	-	+	-	+	-	-	-	+	-	-
35.	Stāv	+	-	+	+	+	+	+	-	-	+	+
36.	Peld	+	-	+	-	+	+	-	-	+	+	-
37.	Aug	-	-	-	-	+	-	+	+	-	-	-
	Kopējais iegūtais punktu skaits	1	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2

Izvērtējot bērna vārda krājumu, darba autore secina:

Ar lietvārdiem visgrūtāk veicās **Andim** un **Martinam**, pārējiem vairāk vai mazāk bet veicās labi. Īpašības vārdos katram bija novērojamas kādas kļūdas, bērns nespēja nosaukt īpašību. Visgrūtāk bērniem bija tieši ar darbības vārdiem. Skatoties visu vērtējumu kopumā visi tomēr zināja vairāk par 10 vārdiem, bet diemžēl neviens nespēja nosaukt 30 un vairāk vārdus.

Intonatīvās izpausmes pārbaudē (skatīt tabulu nr.6), darba autore ieguva šādus rezultātus.

6.tabula. Intonatīvās izpausmes pārbaude pētījuma sākumā

	Intonatīvā izpausme	Andis	Dārta	Paula	Sofija	Mārcis	Martins	Žanna	Roberts	Noa	Alekss	Ronas
1.	Prieks	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
2.	Bēdas	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
3.	Jautājums	2	1	3	1	3	1	3	3	3	2	3
4.	Noliegums	1	2	2	2	2	2	3	2	2	3	2
	Kopējais iegūtais vidējo punktu skaits	2,25	2,25	2,75	2,25	2,75	2,25	3	2,75	2,75	2,75	2,75

Izvērtējot bērna intonatīvās izpausmes var novērot, ka ar prieka un bēdu izpausmi bērniem nav nekādas grūtības. Grūtības sagādā tieši jautājuma un nolieguma formas, pēc darba autores domām, tas saistīts ar to, kad bērniem reti šīs formas ir jāizmanto savā ikdienā, un viņi bieži nedzird no pieaugušajiem.

Vērtējot bērnu gramatisko struktūru (skatīt 7. tabulu), darba autore ieguva šādus rezultātus.

7. tabula. Gramatiskās struktūras pārbaude pētījuma sākumā

		Andis	Dārta	Paula	Sofija	Mārcis	Martins	Žanna	Roberts	Noa	Alekss	Ronas
1.	Saskaņo lietvārdus un īpašības vārdus skaitlī, dzimtē, locījumā	2	2	3	2	3	1	3	3	2	2	3
2.	Runā vingrinās saskaņot lietvārdus un prievārdus uz, zem, pie, aiz	2	1	2	3	3	2	3	2	2	3	3
3.	Runā lieto 4 – 5 vārdu garus teikumus, prot aprakstīt pēc to izskata, īpašībām, atrašanās vietas	2	2	3	3	3	2	3	3	3	3	3
4.	Informācijas iegūšanai veido jautājuma teikumus kas sākas ar <i>kas?</i> , <i>ko?</i> , <i>kāpēc?</i>	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3
5.	Atbild uz pieaugušā jautājumiem kas sākas ar <i>kas?</i> , <i>kāpēc?</i> , <i>kādā veidā?</i>	2	2	3	3	3	1	3	3	3	2	3
Kopējais iegūtais vidējais punktu skaits		2,5	2	2,8	2,8	3	1,6	3	2,8	2,6	2,6	3

Gramatikas struktūras pārbaudē, var novērot, kad bērniem ir grūtības saskaņot lietvārdus un īpašības vārdus skaitlī, dzimtē locījumā. Bieži vien teikumus veidojot, bērni saka vārdus pamatformā. Runā lietojot prievārdus, lai pastāstītu kāda priekšmeta atrašanās vietu, grūtības nav tikai **Sofijai, Mārcim, Aleksam un Ronam**, pārējiem tomēr bija grūti pastāstīt, kur tieši dotais priekšmets atrodas, bieži varēja dzirdēt vārdu *tur*.

Lielākā daļa bērnu tomēr runājot teikumus veido no 4 – 5 vārdiem, grūtības gan dažiem ir tieši ar vārdu secīguma ievērošanu, lai veidotos secīgs vārdu salikums teikumā.

Īpašas grūtības uzdot jautājumus un atbildēt uz pieaugušā uzdotajiem jautājumiem neradās, tikai **Martinam** tika novērotas vislielākās grūtības.

8. tabulā ir apkopoti visi pārbaudē iegūtie rezultāti.

8.tabula. Runas attīstības sākotnējās pārbaudes rezultāti

		Andis	Dārta	Paula	Sofija	Mārcis	Martins	Žanna	Roberts	Noa	Alekss	Ronas
1.	Artikulācijas aparāta darbība	2,2	2,4	2,6	2,8	2,8	2,2	2,6	2,8	2,8	2,8	3
2.	Skaņu izruna	2,2	2,3	2,2	2,3	2,4	1,9	2,4	2,3	2,4	2,4	2,5
3.	Vārdu krājums	1	1	2	2	2	1	2	2	2	2	2
4.	Teikumu gramatiskā struktūra	2,5	2	2,8	2,8	3	1,6	3	2,8	2,6	2,6	3
5.	Intonatīvā izpausme	2,25	2,25	2,75	2,25	2,75	2,25	3	2,75	2,75	2,75	2,75
	Kopējais iegūtais vidējais punktu skaits	2,03	1,99	2,47	2,43	2,59	1,79	2,6	2,53	2,51	2,51	2,65

7.tabulā atspoguļotie rezultāti liecina, ka **Andim, Dārtai un Martinam** vislielākās grūtības ir ar nepietiekošu vārdu krājumu. Tāpat **Martinam** ir lielas grūtības ar skaņu izrunu un teikuma gramatiskās struktūras veidošanu. Pārējiem bērniem rezultāti ir vidējā līmenī.

Turpmāk darba autore **atspoguļos pedagoģisko izmēģinājuma darbību** runas attīstības sekmēšanai. Visa pedagoģiskajā darbībā darba autore lika uzsvāru tieši uz rotaļām, dažādi vingrinājumi un spēles, tika veidotas rotaļas veidā.

3.2. Pedagoģiskais process runas attīstības sekmēšanai

Ņemot vērā to, ka lielākajai daļai bērnu nebija īpašas problēmas ar artikulācijas aparāta vingrinājumiem, tad darba autore lika uzsvāru uz tiem **artikulācijas aparāta vingrinājumiem**, kuri bērniem sagādāja grūtības. Pedagoģiskajā darbībā ik rīta aplī darba autore ar bērniem atkārtoja šos vingrinājumus. Pievēršot vairāk uzmanības šajos vingrinājumos tieši bērniem, kuriem bija lielākās grūtības.

Rezultātā – Paula, Martins un Žanna iemācījās precīzi izpildīt vingrinājumu “garā mēle”. **Andis, Dārta un Noa** iemācījās precīzi izpildīt “Skaļo buču”. **Martins** šo vingrinājumu diemžēl tā arī nespēja precīzi izpildīt, lai arī bija vērojami uzlabojumi, darba autore uzskata, ka tas saistīts ar to, kad Martinam grūti koncentrēties un pie pirmajām grūtībām vairkā neko nepilda. Tāpat arī **Andim un Dārtai** izdevās precīzi izpildīt “zirdziņu”. Vislielākās grūtības

visiem bija tieši ar vingrinājumu “šūpoles”, bet pēc vairākkārtējas atkārtošanas un vingrinājumiem tomēr **Andim, Dārtai, Paulai, Mārcim, Žannai, Robertam** un **Aleksim**, pilnība izdevās veikt šo vingrinājumu precīzi. **Sofijai** tomēr līdz galam vēl nesanāca, bet tika novērots, ka meitene bieži nedara, jo tā nevēlas, nevis nespēj. **Martinam** bija uzlabojumi, bet vēl pilnīgi precīzi tas neizdevās, darba autore uzskata ja ikdienā turpinātu katru dienu šo vingrinājumu arī Martinam tas izdotos, nepieciešams tikai atrast īsto momentu, kad Martinu tas interesē.

Skaņu izrunas attīstīšanai tika izmantotas rotaļas no I. Miltiņas (2005), kurās tiek likts arī uzsvars uz pareizu skaņu saklausīšanu:

1. Skaņas **Ķ** izrunai tika izmantota tautas dziesmas, kuras kopā ar darba autori bērni apguva un izdomāja paši savas rotaļas, tā, lai tautasdziesma ir iekļauta rotaļā.

Piemēram:

Kaķīts ņaud, kaķīts ņaud,

Peles bērni ķīvējas,

Šķic, kaķīti, aizkrāsne,

Ķer tās peles rokā.

Šajā gadījumā tautasdziesma tika izmantota kā skaitāmpants pirms sākām spēlēt ķerenes. Vadītājam (kopā ar darba autori), pirms sākt ķert bērnus bija jānoskaita tautasdziesma, pēc nosakitīšanas pārējie bērni mūka, bet vadītājs ķēra.

Rezultātā – visi labprāt iesaistījās šajā rotaļā, bet tika novērots, ka Alekss, Noa un Dārta vēlējās vairāk vadīt un bieži vien paši padevās, lai viņus noķer. Ar tautasdziesmas skaitīšanu sākumā gāja grūti visiem, bet beigās vienam otru atbalstot un palīdzot noskaitīt izdevās. Bet līdz galam vēl joprojām šo tautas dziesmu nespēja noskaitīt Andis, Martins un Žanna.

2. Skaņu **Ģ** un **Ļ** sakausišanai un pareizai izrunai tika izmantoti *Ģirta burtu grāmatas* attēli, darba autore parādīja attēlu, un ja dotajā attēlā vārds sākas ar kādu no dotajām skaņām bērnam jāpalecas, kurš pirmais palecas tam ir jāpasaka šis vārds un jāizdomā kāda zilbe (ar darba autores palīdzību), ko pārējiem bērniem atkārtot, piemēram, *ļaudis, ļa-ļa-ļa*.

Rezultātā – bērni aizrautīgi minēja vārdus. Labprāt izdomāja arī savas zilbes, bez darba autores palīdzības, kuras citiem jāatkārto. Šajā rotaļā piedalījās visi bērni un ja no sākuma Sofijai, Martinam un Robertam gāja grūtāk ar dotajiem vārdiem, tad regulāri tos vārdu rādot un atkārtojot tas vairs nesagādāja grūtības.

3. Par pamatu pārējo skaņu izrunai tika ņemta rotaļa *Burtu metamais kauliņš*, pie kura tika piestiprināti attiecīgie burti, bērns met metamo kauliņu, nosauc skaņu, kura ir palikusi virspusē, un izdomā vārdu kurā ir šī skaņa.

Rezultātā – šo rotaļu bērni darīja arī savā brīvaja laikā, bez darba autores palīdzības. Vēlprojām ir jāpalīdz nosaukt doto skaņu Dārtai, Martinam un Noa, bet dzirdot skaņu viņi spēja to atkārtot. Dažreiz varēja novērot, kad bērni nespēj nosaukt vārdu ar doto skaņu, lai arī skaņu viņi zin.

4. Rotaļas laikā tiek veidota pasaka ar bērnu izvēlētiem tēliem un notikumiem, bet galvenais nosacījums, lai visi vārdi sāktos ar dotajām skaņām.

Rezultātā – šī bija bērnu iemīļotākā rotaļa, jo varēja veidot dažādus stāstus un izmantot fantāziju. Aktīvākie šajā rotaļā bija Paula, Sofija, Mārcis, Žanna, Roberts, Noa, Alekss un Rons, šie bērni arī ikdienā grupā ir aktīvi. Andis, Dārta un Martins arī ikdienā nav aktīvi, bet uzrunājot viņus un dodot iespēju viņi arī spēja izdomāt kādu vārdu ar doto skaņu, kuru pievienot pasakai.

5. Skolotāja sauc vārdus, bērnam ir jāsaklausa un jāpasaka, kurš vārds tika nosaukts nepareizi, piemēram, burkāns- burkāns- turkāns.

Rezultātā – no sākuma Andim, un Martinam gāja grūtāk ar sarežģītiem vārdiem, jo viņi šos vārdus nezināja un neizprata. Bet saucot vieglākus vārdus, viņi spēja saklausīt nepareizi nosaukto vārdu. Pārējiem bērniem ar mazu aizķeršanos dažos vārdos, izdevās saklausīt nepareizi nosaukto vārdu. Žanna un Mārcis arī izrādīja iniciatīvu un mēģināja paši izdomāt un nosaukt savu vārdu pāri (skola-sola, zīmuli-īmulis u.c.)

Vārdu krājuma paplašināšanai darba autore arī izmantoja dažādas situācijas no bērnu ikdienas, kuras pārvērst par rotaļu, lai bērns papildinātu savu vārdu krājumu.

1. Kopā ar bērniem veidojām paši savu veikalu, kur tika piedāvāti dažādi produkti gan attēlu veidā gan no pieejamajām mantām grupā. Bērnam bija konkrēti jānosauca un jāpaņem tas priekšmets, vai attēlu kartīte, ko vēlas veikalā iegādāties. Arī darba autore iesaistījās šajā procesā, lūdzot bērnam iedot kādu no pieejamajiem materiāliem, bērnam bija jāatruno atbilstošais darba autores nosauktajam.

Rezultātā – visi bērni vairāk vai mazāk, bet iepazīna jaunus vārdus. Paši spēja patstāvīgi, bez darba autores klātbūtnes, veikt šo rotaļu brīvajos brīžos.

2. Ko tu dari manā mājā? Bērni sastājas aplī, tiek izvēlēts viens bērns, kurš iet apkārt bērniem, apstājas pie viena un jautā, ko tu dari manā mājā? Bērnam ir jāatbild ar tādu darbību, ko var darīt mājās. Tad bērni mainās vietām un iet pie nākošā, līdz nevar vairs izdomāt darbības ko darīt mājās. Šī rotaļa tika mainīta pēc bērnu vēlmēm, tika veidots arī par pagalmu. Par veikalu bērni uzdeva jautājumu – *ko tu pirksi veikalā?*

Rezultātā – bērni ne tikai apguva jaunus vārdus un papildināja savu vārdu krājumu, bet netieši apguva darbības vārdus, lietvārdus. Rotaļa grūtības sagādāja vairāk ar to, kad bērni nespēj nosaukt un pastāstīt ko vēlas, bet tas ir tieši saistīts ar vārdu krājuma trūkumu.

3. Vārdu krājums tika paplašināts ikdienas rotaļās veidojot dažādas situācijas, lai bērnam būtu vairāk jāsāsta un jāskaidro. Darba autore iesaistījās rotaļās ar lellēm, dinozauriem, mašīnām, u.c., veidojot dialogus un netieši aicinot bērnus uz sarunu, lai attīstītu viņu vārdu krājumu.

Rezultātā – bērni kļuva atvērtāki un labprāt izteica savas domas un idejas. Bērniem ļoti patika tieši darboties ar pieaugušo un priecājās, ka ir kāds, kurš viņu ne tikai uzklausīja bet palīdz rotaļājoties veidot teikumus un atrast piemērotus vārdus.

Runas intonatīvajai izpaušmei darba autore

1. Bērniem lomās bija jāizspēlē dažādas situācijas, paužot attiecīgās emocijas, konkrētajai situācijai

Rezultātā – bērni izprata emociju dažādību un ka katrai situācijai ir savas emocijas. Vairāk tieši tika pievērsta uzmanība jautājuma un nolieguma intonatīvai izpaušmei. Šajos kritērijos grūtības vēljoporojām var novērot Paulai un Martinam. Bet šie bērni arī nelapbrāt pildīja šīs rotaļas.

Gramatiskās sturktūras attīstībai tika izmantots viss pieejamais rotaļas laiks un pārējā ikdienas darbība.

1. Darba autore novieto priekšmetu, bērnam jāpasaka, kur tas atrodas, lai otrs to saprot, izmantojot pilnus teikumus un prievārdus- uz, zem, pie, aiz.

Rezultātā – Andis, Paula, Martins, Roberts un Noa izprata dotos norādījumus un ikdienā prata lietot šos prievārdus. Dārtai vēl sagādāja grūtības šo prievārdu lietošana, bet meitene izprata, ja cits saka.

2. Darba autore bērnam parāda kādu priekšmetu, bērnam jāpastāsta, kas tas ir, kādā krāsā cik daudz un ko ar to var izdarīt, pievēršot uzmanību vārdu locījumiem.

Rezultātā – Andis, Darta, Sofija, Noa un Aleks ikdienas runā prata izmantot pareizus locījumus. Martins vēljoprojām nespēja veidot vārdu pareizus locījumus, bet darba autore uzskata, ka tas ir saistīts ar Martina attīstību, kas neatbilst vidējam pirmsskolas vecumam.

3. Darba autore uzdod dažādus jautājumus par ikdiena situācijām, par bērna interesēm un vēlmēm rotaļas laikā, izmantojot jautājumus kas? Kāpēc? Kādā veidā? Lūdz, lai bērns pajautā citam bērnam par kādu rotaļas darbību, izmantojot jautājuma vārdus- kas? Kāpēc? Kādā veidā?

Rezultātā – Martins prata uzdot jautājumus izmantojto norādītos vārdus, bet ar atbildēšanu Martinam neveicās, lai gan novērojami nelieli uzlabojumi. Pārējiem izveidojās izpratne un ikdienā mācēja atbildēt uz jautājumiem.

Pēc visa pedagogiskā procesa darba autore atkārtoti novērtēja bērnu runas attīstību pamatojoties uz sākumā noteiktajiem kritērijiem.

Artikulācijas aparāta vingrinājumu rezultātus pētījuma beigās skatīt 9. tabulā.

9. tabula Artiikulācijas aparāta novērtēšana pētījuma beigās

N.p.k.	Vingrinājums	Andis	Dārta	Paula	Sofija	Mārcis	Martins	Žanna	Roberts	Noa	Alekss	Ronas
1.	“Garā mēle”	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
2.	“Pulkstentiņš”	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
3.	“Skaļā buča”	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
4.	“Zirdziņš”	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
5.	“Sūpoles”	3	3	3	2	3	2	3	3	3	3	3
Kopā iegūtais vidējais punktu skaits		2,6	3	3	2,8	3	2,8	3	3	3	3	3

Pētījuma beigās vēl pilnībā šos vingrinājumus nespēj izpildīt tikai **Andis, Sofija** un **Martins**. Turpinot strādāt ar laiku viņiem tas izdotos. Pārējie bērni iemācījās pareizi izpildīt dotos vingrinājumus.

Skaņu izrunas pārbaudes rezultātus pētījuma beigās var redzēt 10. tabulā.

10.tabula. Skaņu izrunas pārbaude pētījuma beigās

	Skaņa	Vārds	Andis	Dārta	Paula	Sofija	Mārcis	Martins	Žanna	Roberts	Noa	Alekss	Ronas
1.	b	Balons	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
2.	c	Cūka	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3
3.	č	Čaumala	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
4.	d	Dakša	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3
5.	f	Fotoaparāts	3	3	3	2	3	2	3	3	3	3	3
6.	g	Gulta	2	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3
7.	ģ	Ģitāra	3	2	3	3	3	2	3	2	3	3	3
8.	h	Hanteles	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
9.	j	Jaka	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
10.	k	Karote	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
11.	ķ	Ķirbis	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
12.	l	Lācis	2	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3
13.	ļ	Ļaudis	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
14.	m	Mēness	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
14.	n	Nakts	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
16.	ņ	Ņau	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3

10.tabulas turpinājums

17.	p	Pele	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
18.	r	Rūķis	3	2	3	3	3	2	2	3	3	3	3
19.	s	Sēne	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
20.	š	Šalle	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
21.	t	Taurenis	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
22.	v	Varde	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
23.	z	Zilonis	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2
24.	ž	Žurka	3	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3
25.	ie	Ņieburs	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
26.	ai	Haizivs	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
27.	au	Saule	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Kopējais iegūtais vidējo punktu skaits			2,9	2,9	2,9	2,9	3	2,7	2,9	2,9	3	3	2,9

Pilnīgi pareizi visas skaņas atkārtotā pārbaudē varēja izrunāt Mārcis, Noa un Alekss.

Pārējiem veicās gandrīz labi, varēja novērot tikai mazas aizķeršanās.

Vārdu kārjuma pārbaudes rezultātus pēc pedagoģiskā procesa var aplūkot 11. tabulā.

11.tabula. Vārdu krājuma pārbaude pētījuma beigās

	Vārds	Andis	Dārta	Paula	Sofija	Mārcis	Martins	Žanna	Roberts	Noa	Alekss	Ronas
	Lietvārdi											
1.	Akmens	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2.	Ābols	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3.	Balons	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
4.	Cimdi	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
5.	Čības	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
6.	Zemene	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
7.	Žirafe	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
8.	Karote	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+
9.	Ķemme	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
10.	Lapa	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
11.	Mašīna	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
12.	Nazis	+	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+
13.	Ota	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
14.	Puķe	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
14.	Ragavas	-	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
16.	Spalva	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	-
17.	Šūpoles	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

11.tabulas turpinājums

18.	Tārps	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
19.	Upe	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
20.	Helihopters	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+
21.	Izpletnis	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+
22.	Jahta	-	+	+	+	+	-	+	+	-	+	+
23.	Egle	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
24.	Zivs	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	Īpašības vārdi											
25.	Pelēks	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-
26.	Sarkana	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
27.	Zaļa	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
28.	Krāsainas	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
29.	Mīksta	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+
30.	Mazs	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
31.	Zila	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
	Darbības vārdi											
32.	Plūst	-	+	+	+	+	-	+	+	+	-	+
33.	Lien	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
35.	Stāv	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
36.	Peld	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
37.	Aug	+	+	+	-	+	-	+	+	+	+	+
	Kopējais iegūtais vidējais punktu skaits	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3

Kopumā bērnu vārdu krājums uzlabojās, lai arī daži bērni kādu vārdu tomēr nespēja nosaukt, rezultāti ir manāmi uzlabojušies. Ir tikai jāturpina strādāt ar vārda krājuma paplašināšanu.

Runas intonatīvās izpausmes pārbaudes rezultātus pēc pedagogiskā procesa var skatīt 12. tabulā.

12.tabula. Runas intonatīvā izpausme pētījuma beigās

	Intonatīvā izpausme	Andis	Dārta	Paula	Sofija	Mārcis	Martins	Žanna	Roberts	Noa	Alekss	Ronas
1.	Prieks	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
2.	Bēdas	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
3.	Jautājums	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
4.	Noliegums	3	3	2	3	3	2	3	3	3	3	3
	Kopējais iegūtais vidējais punktu skaits	3	3	2,7	3	3	2,7	3	3	3	3	3

Ar runas intonatīvo izpausmi nelielas grūtības vairs novērojamas tikai Paulai un Martinam. Pārējie dotās intonatīvās izpausmes ir apguvuši.

Gramatiskās struktūras pārbaudes rezultātus, pētījuma beigās skatīt 13. tabulā.

13.tabula. Gramatiskās struktūras pārbaude pētījuma beigās

		Andis	Dārta	Paula	Sofija	Mārcis	Martins	Žanna	Roberts	Noa	Alekss	Ronas
1.	Saskaņo lietvārdus un īpašības vārdus skaitlī, dzimtē, locījumā	2	2	3	2	3	2	3	3	3	3	3
2.	Runā vingrinās saskaņot lietvārdus un prievārdus <i>uz, zem, pie, aiz</i>	3	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3
3.	Runā lieto 4 – 5 vārdu garus teikumus, prot aprakstīt pēc to izskata, īpašībām, atrašanās vietas	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
4.	Informācijas iegūšanai veido jautājuma teikumus kas sākas ar <i>kas?, ko?, kāpēc?</i>	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
5.	Atbild uz pieaugušā jautājumiem kas sākas ar <i>kas?, kāpēc?, kādā veidā?</i>	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3
Kopējais iegūtais vidējais punktu skaits		2,8	2,6	3	2,8	3	2,6	3	3	3	3	3

Lai arī paša pedagoģiskajā procesā tika novērotas grūtības teikuma gramatiskās struktūras pareizā veidošanā, beigās jau bērni sāka izprast un pareizi veidot teikumus. Vēl gan nepieciešams turpināt papildus darbu ar **Andi, Dārtu, Sofiju, Mārci** un **Martinu**, viņiem vēl vērojamas grūtības.

Pētījuma beigās iegūtos rezultātus runas attīstībā skatīt 14. tabulā.

14.tabula. Runas attīstības pārbaudes rezultāti pētījuma beigās

		Andis	Dārta	Paula	Sofija	Mārcis	Martins	Žanna	Roberts	Noa	Alekss	Ronas
1.	Artikulācijas aparāta darbība	2,6	3	3	2,8	3	2,8	3	3	3	3	3
2.	Skaņu izruna	2,9	2,9	2,9	2,9	3	2,7	2,9	2,9	3	3	2,9
3.	Vārdu krājums	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
4.	Teikumu gramatiskā struktūra	2,8	2,6	3	2,8	3	2,6	3	3	3	3	3
5.	Intonatīvā izpausme	3	3	2,75	3	3	2,7	3	3	3	3	3
Kopējais iegūtais vidējais punktu skaits		2,68	2,9	2,93	2,9	3	2,76	2,98	2,98	3	3	2,98

Pētījuma beigās redzams, ka vislabāk šajā procesā ir veicies **Mārcim** un **Aleksam**, pārējiem vēl tomēr jāturpina darboties.

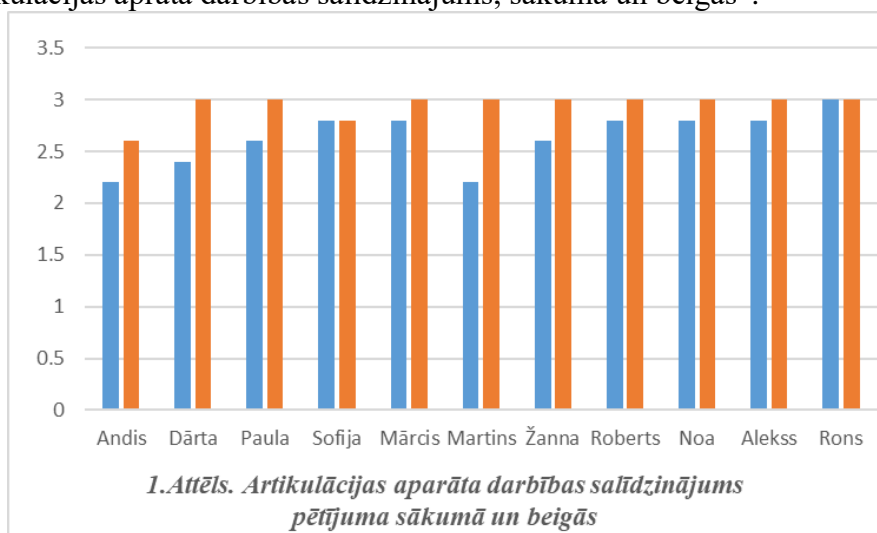
Pedagoģiskajā procesā runas attīstības sekmēšanai tika izmantotas arī vēl citas rotaļas, šo rotaļu apraksti ir skatāmi 7. pielikumā.

Tāpat 8. Pielikumā var apskatīt dažus foto attēlus no ikdienas darbībām, lai sekmētu bērna runas attīstību.

3.3. Pētījumā iegūto rezultātu atspoguļojums un analīze

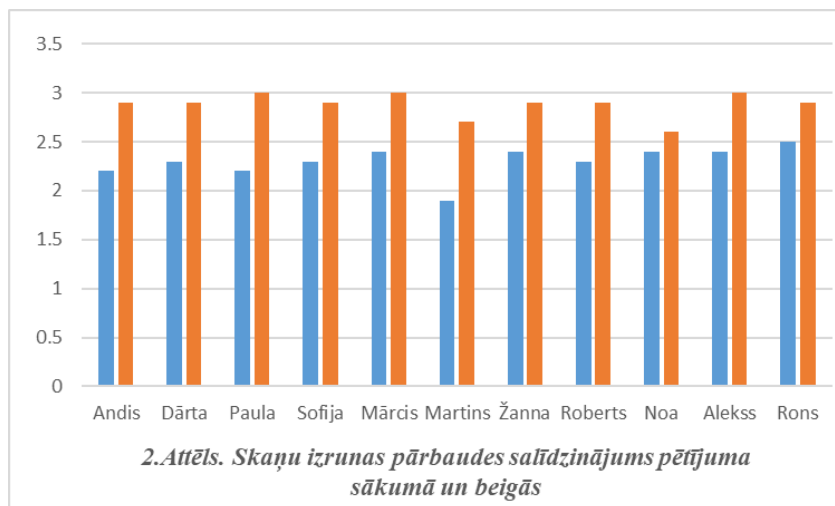
Pēc pedagoģiskā procesa, darba autore vēlreiz veica runas attīstības novērtēšanu, lai uzzinātu, vai ir redzama izaugsme bērnu runas attīstībā. Iegūto rezultātu salīdzinājums ir attēlots dotajos attēlos.

Vērojot bērnu artikulācijas aparāta darbību, darba autore ieguva šādus rezultātus, skatīt 1. attēlu “Artikulācijas aparāta darbības salīdzinājums, sākumā un beigās”.

Andim sākumā bija grūtības ar vingrinājumiem “Garā mēle”, “Pulkstentiņš”, “Zirdziņš” un “Šūpoles”, pētījuma beigās grūtības bija tikai ar vingrinājumu “Garā mēle”. **Dārtai** sākumā grūtības sagādāja “Skaļā buča”, “Šūpoles” un “Zirdziņš”, bet pētījuma beigās vairs nekādu grūtību nebija. **Paulai** sākumā bija grūtības ar vingrinājumu “Garā mēle” un “Šūpoles”, pētījuma beigās vairs grūtības netika novērotas. **Sofijai, Mārcim, Robertam** un **Aleksim** sākumā grūtības sagādāja “Šūpoles” pētījuma beigās šo vingrinājumu pareizi neizpildīja tikai Sofija. **Martinam** sākumā bija grūtības ar vingrinājumiem “Garā mēle”, “Skaļā buča” un “Šūpoles”, pētījuma beigās grūtības vēl bija vērojamas ar vingrinājumu “Šūpoles”. **Žannai** sākumā grūtības sagādāja vingrinājumi “Garā mēle” un “Šūpoles”, pētījuma beigās grūtības vairs netika novērotas. **Noa** sākumā grūtības bija ar vingrinājumu “Skaļā buča”, bet pēc pedagoģiskās darbības, pētījuma beigās varēja precīzi veikt šo vingrinājumu. **Ronam** netika novērotas grūtības vispār.

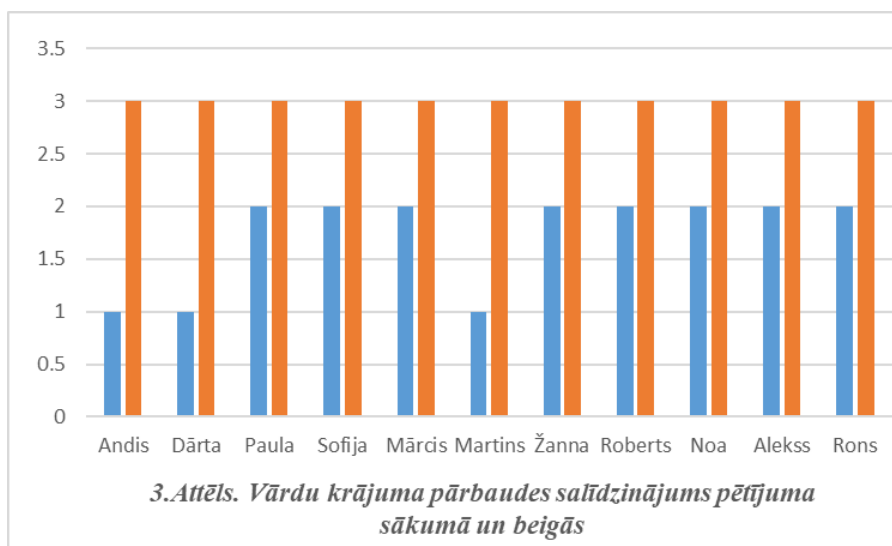
Skaņu izrunas pārbaudes salīdzinājums pētījuma sākumā un beigās skatāms 2. attēlā

Andim sākumā bija grūtības izrunāt skaņas – *b, f, g, ģ, k, l, l, r, t, v, ņ, s*, bet pētījuma beigās grūtības bija tikai ar skaņu *g* un *l* izrunu. **Dārtai** sākumā bija grūti izrunāt skaņas – *č, g, ģ, h, l, r, š, z, ņ, s*, bet beigās – *ģ, r*. **Paula** no sākuma nespēja izrunāt skaņas – *c, d, g, ģ, k, k, l, ņ, r, š, v, z, ž*, bet pētījuma beigās nespēja izrunāt vairs tikai skaņu *ž*. **Sofija** sākumā nevarēja izrunāt – *b, d, f, g, ģ, k, l, ņ, r, š, v, ž*, pēc pedagoģiskā procesa pētījuma beigās nespēja izrunāt skaņu – *f*. **Mārcis** sākumā nespēja izrunāt skaņas – *č, f, ģ, k, l, ž, ņ, s*, bet pētījuma beigās Mārcis prata izrunāt visas skaņas pareizi. **Martins** pētījuma sākumā nevarēja izrunāt skaņas – *b, c, d, f, g, ģ, k, k, l, l, ņ, r, š, z, ž, ņ*, pētījuma beigās Martinam vēl nesanāca izrunāt pareizi skaņas – *c, d, f, g, ģ, l, r*, lai gan šo skaņu izruna tomēr bija novērojami uzlabojumi. **Žanna** pētījuma sākumā nevarēja izrunāt precīzi skaņas – *c, g, ģ, l, r, š, v*, pēc pedagoģiskā procesa Žanna precīzi nevarēja izrunāt tikai skaņu *r*. **Roberts** sākumā neizrunāja skaņas – *c, d, g, ģ, k, l, r, z, ž*,

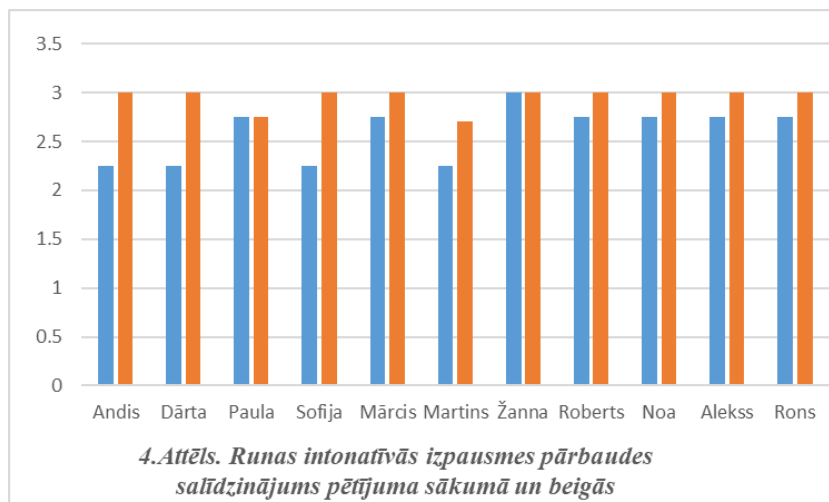
pētījuma beigās Robertam grūtības sagādāja skaņas *r* izruna. **Noa** sākumā nevarēja izrunāt skaņas – *b, f, h, k, ķ, l, ņ*, pētījuma beigās Noa izrunāja pareizi visas skaņas. **Alekss** pētījuma sākumā nevarēja izrunāt precīzi skaņas – *č, f, g, ģ, ķ, l, r, z, s*, bet pētījumā beigās Alekss varēja izrunāt visas skaņas. **Rons** sākumā neizrunāja precīzi skaņas – *c, g, k, š, z, ž, ņ*, pētījuma beigās nespēja izrunāt pareizi skaņu – *z*.

Vērtējot kā ir pilnveidojies bērnu vārdu krājums, darba autore ieguva šādus rezultātus, skatīt 3. attēlu.

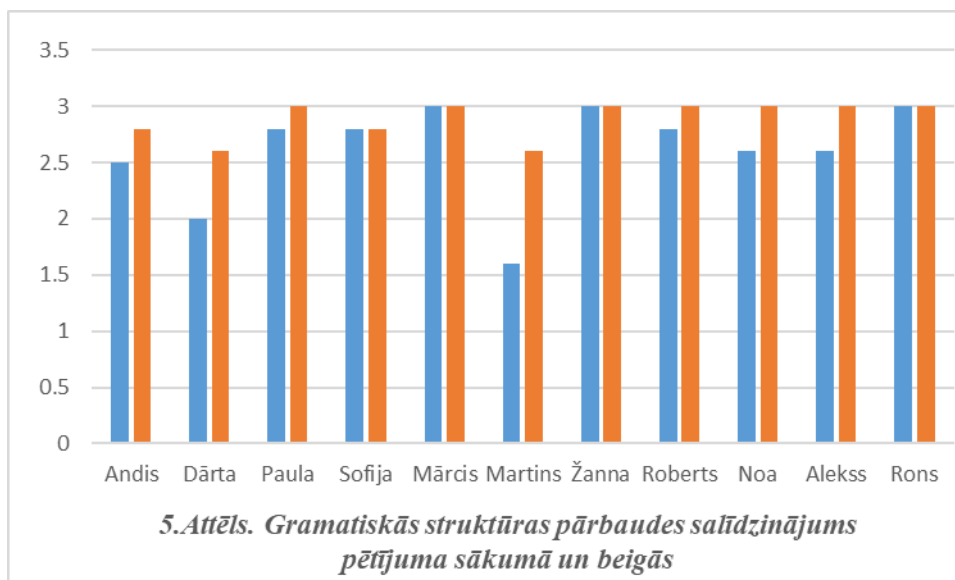
Sākumā **Andim** grūtības no dotajiem 37 vārdiem, grūtības nosaukt bija 20 vārdus, pētījuma beigās grūtības sagādāja tikai 5 vārdi. **Dārta** sākumā nespēja nosaukt 18 vārdus, pētījuma beigās grūtības bija tikai ar 2 vārdiem. **Paulai** sākumā grūtības bija nosaukt 10 no dotajiem vārdiem, beigās varēja nosaukt visus vārdus. **Sofijai** sākumā grūtības bija ar 14 vārdiem, pētījuma beigās tikai 3 vārdi radīja grūtības. **Mārcis** sākumā nespēja nosaukt 9 vārdus, pētījuma beigās vairs tikai 1 vārdu nevarēja nosaukt. **Martins** pētījuma sākumā nevarēja nosaukt 21 no dotajiem vārdiem, pētījuma beigās vairs tikai 7 vārdus. **Žanna** sākumā nenosauca 9 vārdus, bet beigās vairs tikai 1 vārdu. **Roberts** sākumā nenosauca 12 vārdus, bet pētījuma beigās vairs tikai 1 vārds radīja grūtības. **Noa** sākumā nevarēja nosaukt 16 vārdus, bet beigās grūtības bija tikai ar 1 vārdu. **Aleksam** sākumā grūtības bija ar 9 vārdiem, bet beigās tikai 1 vārdu nevarēja nosaukt. **Ronam** sākumā bija grūtības ar 13 vārdiem, bet beigās tikai ar 2 vārdiem.

Vērtējot bērnu runas intonatīvo izpausmi, darba autore ieguva šādus rezultātus, skatīt 4. attēlu.

Pētījuma sākumā nevienam nesagādāja grūtības ar intonātīvām izpausmēm – *prieks, bēdas*. **Andim, Dārtai, Sofijai, Martinam**, grūtības sagādāja *jautājuma* un *nolieguma* intonātīvās izpausmes. **Paulai, Mārcim, Robertam, Noa un Ronam** grūtības sagādāja – *nolieguma* intonātīvā izpausme. **Aleksam** – *jautājuma* intonātīvā izpausme, bet **Žannai** nesagādāja grūtības neviena no intonātīvajām izpausmēm.

Salīdzinot gramatiskās struktūras pārbaudi, darba autore ieguva šādus rezultātus, skatīt 5. attēlu

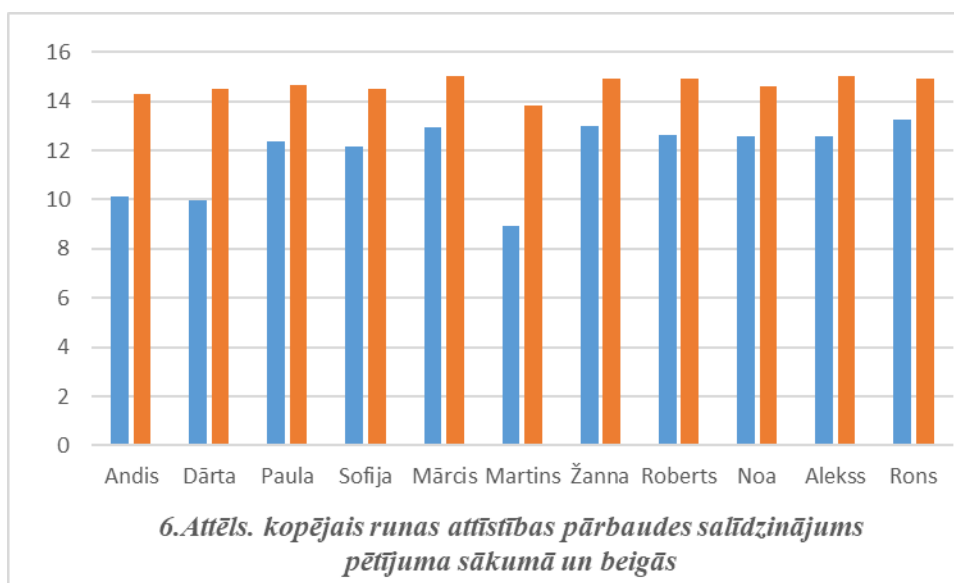

Andim pētījuma sākumā bija nelielas grūtības ar *lietvārdu, īpašības vārdu saskaņošanu skaitlī, dzimtē un locījumā*; runā lietot *prievārdus uz, zem, pie, aiz*; veidot teikumus no 4-5 vārdiem un *atbildēt uz pieauguša jautājumiem*. Pēc pedagoģiskā procesa Andim grūtības varēja novērot *lietvārdu un īpašības vārdu saskaņošanu skaitlī, dzimtē, locījumā*. **Dārtai** sākumā bija vērojamas nelielas grūtības – *saskaņot lietvārdus, īpašības vārdus skaitlī, dzimtē, locījumā*;

runā lietot 4-5 vārdu garus teikumus un atbildēt uz pieaugušā jautājumiem, lielākas grūtības bija vērojamas – prievārdu uz, zem, pie aiz lietošanā, saskaņojot ar lietvārdu. Pētījuma beigās vēl bija grūtības – saskaņot lietvārdus, īpašības vārdus skaitlī, dzimtē un locījumā, lai gan bija vērojami uzlabojumi, tāpat grūtības sagādāja prievārdu lietošana. **Paulai** sākumā bija grūtības – lietot prievārdus kopa ar lietvārdu, pētījuma beigās nevarēja novērot nekādas grūtības gramatiskajā struktūrā. **Sofijai** sākumā varēja novērot grūtības – saskaņot lietvārdus, īpašības vārdus skaitlī, dzimtē, locījumā, pēc pētījuma joporjām varēja šeit saskatīt grūtības, aizķeršanos. **Mārcim** tāpat kā **Žannai** un **Ronam** gramatiskajā struktūrā nevarēja novērot grūtības, ne pētījuma sākumā, ne pētījuma beigās. **Martīnam** grūtības sagādāja visi kritēriji, visvairāk – saskaņot lietvārdus, īpašības vārdus, skaitlī, dzimtē, locījumā un atbildēt uz pieaugušā jautājumiem, pētījuma beigās grūtības bija vairs tikai (ar manāmiem uzlabojumiem) – lietvārdu, īpašības vārdu saskaņošana skaitlī, dzimtē, locījumā un atbildēt uz pieaugušā jautājumiem. **Robertam** pētījuma sākumā varēja novērot grūtības – prievārdu lietošanā, bet pētījuma beigās šīs grūtības vairs nebija manāmas. **Noa** grūtības pētījuma sākumā sagādāja – lietvārdu, īpašības vārdu saskaņošana skaitlī, dzimtē, locījumā un prievārdu lietošana, pētījuma beigās šīs grūtības nebija manāmas. **Aleksam** sākumā grūtības varēja novērot – lietvārdu, īpašības vārdu saskaņošana skaitlī, dzimtē, locījumā un atbildēšanā uz pieaugušo jautājumiem. Bet pētījuma beigās nebija manāmas kļūdas gramatiskajā struktūrā.

Kopējo runas attīstības salīdzinājumu skatīt 6. attēlā.

6.attēls. Kopējais runas attīstības pārbaudes salīdzinājums

6.attēlā var redzēt, ka bērnu runas attīstības sekmēšana, pedagoģiskajā procesā izmantojot rotaļas kopumā ir bijusi veiksmīga. Visiem bērniem pēc pedagoģiskā procesa runa atbilst vecumposma attīstības likumsakarībām, lai gan vēl **Andim**, **Dārtai**, **Paulai**, **Sofijai**,

Martinam, Noa ir nepieciešama papildus palīdzība, darbošanās runas attīstībai, bet pēc darba autores domām pavisam nedaudz. Vienīgi vairāk vajaga **Martinam**. Savukārt **Mārcis, Žanna, Roberts, Alekss un Rons** ir sasnieguši maksimālo punktu sakaitu runas attīstības novērtēšanā, pēc darba autores izveidotiem punktu līmeņiem.

Secinājumi

1. Bērna runa ir ļoti svarīga bērna vispārējai attīstībai, runai ir jāpievērš uzmanība jau no bērna pirmajām dienām. Jāatceras, ka runa neaattīstās pati no sevis, pieaugušajam ir liela loma un nozīme bērna runas attīstībā. Bērns runu visvieglāk apgūst caur rotaļām, kuras notiek nepiespiestā atmosfērā un bērna ikdienā ir neatņemama sastāvdaļa.

2. Rotaļām ir jābūt interesantām bērniem un izglītojošām, katrai rotaļai ir jābūt jēgpilnai un bērnam izprotamai. Bērns pats parādīs priekšā, kas viņu aizrauj un interesē, vajag tikai pavērot bērnu.

3. Noteikti nevajaga darīt bērnu vietā, jāļauj bērnam kļūdīties, saprast savu kļūdu un pašam vai pēc bērna lūguma, ar pieauguša palīdzību labot radušos kļūdu. Bērni mācās arī no kļūdām, bet noteikti bērns nav jākritizē par neveiksmi.

4. Ikdienā darbojoties ar bērniem un liekot uzsvaru uz rotaļām, kas palīdz bērnam attīstīt runu ir vērojami labi uzlabojumi, lai gan protams bija bērni, kuriem vēl ir nepieciešama darbošanās, lai sekmētu runas attīstību. Darba autore uzskata, ka tieši rotaļas ir tās, kuras bērnam palīdz sekmēt runas attīstību. Jo rotaļas ir bērnam vislabāk saprotamās darbības, ir tikai nepieciešams atrast bērnam atbilstošu un saistošu rotaļu, lai bērna runa attīstītos.

5. Pats svarīgākais ir tas, ka jebkuru ikdienas darbību var pārvērst rotaļā.

Priekšlikumi

Vidējā pirmsskolas vecumposma bērnu runas attīstības veiksmīgai sekmēšanai ir jāņem vērā bērna vispārējā attīstība. Darba autores priekšlikumi pirmsskolas **pedagogiem**, lai bērna runa attīstītos:

- Ikrīta nodarbībās veikt vienkāršus artikulācijas vingrinājumus;
- Peidalīties dažādās rotaļās kopā ar bērnu;
- Veidot bērnam interesešjošas un saprotamas sarunas;
- Uzklaut bērna vēlmes, intereses;
- Bērna runas attīstībā iesaistīt vecākus, izskaidrojot kā viņi var palīdzēt un brīvajā laikā darbojoties attīstīt bērna runu.

Iepazīstot dažādu autoru darbus un ikdienā darbojoties ar bērniem, darba autore ir veidojusi priekšlikumus **vecākiem**, kā vecāki var palīdzēt bērnam apgūt valodu un runu:

- Ikdienas darbībās spēlēt dažādas spēles, kuras attīstas valodu un runu.
- Brīžos, kad bērnam ir interese spēlēt “pirkstiņspēles”.
- Ikdienā sarunājoties ar bērnu, runāt skaidri un lēni, lai bērns var uztver katru skaņu vārdā.
- Kopīgi darbojoties ar bērnu, pilnveidot bērna klausīšanās iemaņas, tādejādi, viņš spēs uztver informāciju vairāk un saprotamāk.
- Vienmēr ir jāatrod laiks, lai varētu ar bērnu pārrunāt dienas notikumus, gan uzklaut bērna teikto, gan pastāstīt pat saviem notikumiem.
- Sarunas laikā nevjaga pārtraukt bērnu, arī ja viņš runā neprecīzi, ļaujiet viņam netraucēti visu izstāstīt līdz galam.
- Vienmēr pārrunājiet ar bērnu redzēto, dzirdēto un piedzīvoto, tādejādi papildinot arī viņa vārdu krājumu.
- Uzdodot jautājumus, ir jāpiedomā pie tā, lai uz jautājumu būtu jāatbild ar teikumu nevis vienkāršu vārdu- jā, nē.
- Kopīgi veidojiet vārdus no zilbēm vai teikumus, kur katrs vārds sākas ar vienu burtu.
- Galvenais ir atrast laiku kopīgai laika pavadīšanai, kad vecāku uzmanība tiek veltīta tikai bērnam.

Izmatotās literatūras un avotu saraksts

1. Baumanē. A., (1976). *Skaņu izrunas traucējumu novēršana bērniem*. Rīga: Zvaigzne
2. Bakisa.A., Romēns. K. (1997). *Rotaļas ar bērnu vecumā no 1 dienas līdz 6 gadiem*. Rīga: Alberts XII
3. Brice, B. (2013). *Viss sākas ar rotaļu*. Rīga: RAKA
4. Brice, B. (2016). *Pirkstiņu rotaļas*. Rīga: RAKA
5. Buivide, A. (2012). *Mācīsimies kopā*. Rīga: RAKA
6. Celmiņa. I. (2008). *Runā raiti skaitāmpanti*. Rīga: Zvaigzne ABC
7. Conti – Ramsed, G., Durkin, K. (2012). Language Development and Assessment in the Preschool Period. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/227177832_Language_Development_and_Assessment_in_the_Preschool_Period (skatīts 23.09.2020)
8. Dziedātāja.I., (b.g.) *Artikulācijas aparāta vingrinājumi skaņu izrunas korekcijai*. Pieejams: <http://www.bernulogopeds.lv/lv/ska%C5%86u-izrunas-korekcija/artikul%C4%81cijas-apar%C4%81ta-vingrin%C4%81jumi>(skatīts2019.11.03)
9. Dzintere. D., Stangaine. I. (2005). *Rotaļa- bērna dzīvesveids*. Rīga: RAKA
10. Dzintere. D., Stangaine.I. (2007). *Rotaļa- bērnu prasmju sekmētāja*. Rīga: RAKA
11. Fišers, R. (2005). *Mācīsim bērniem domāt*. Rīga: RAKA
12. Freiberga. I., Dzintere. D., Augstkalne. (2009). *Bērna valoda jaunradē un rotaļās*. Rīga: SIA Izglītības soļi
13. Golubina. V. (2007). *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*. Rīga: SIA Izglītības soļi
14. Government of western Australia Department oh Health. (2013). *Child development 3-4 years*. Retrived from: http://www.health.wa.gov.au/docreg/Education/Population/Child_Health/Growth_and_Development/HP3424_%20child_dev_3-4years.pdf (skatīts 2018.15.04)
15. Hadaņonoka, I., Hadaņonoka, L. (2013). *Sociālā pedagoga palīdzība bērniem ar valodas sistēmas traucējumiem*. Rīga: SIA “N.I.M.S.”
16. Irbe, A., Lindenberga.S. (2014). *Bērns runāt mācās ģimenē*. Rīga: RAKA
17. Jansone, I. (2009). *Cilvēka attīstība un cilvēka dzīves cikls*. Rīga
18. Jurgena, I. (2010). *Visparīgā pedagogija*. Rīga: SIA N.I.M.S.

19. Kuške, L. (2013). *Fonēmu producēšanas izpētes un fonēmu uztveršanas un atšķiršanas izpētes testi bērniem vecumā no 3 līdz 6 gadiem*. Rīga.
20. Kuzina, I. (2009-2014). *Bērnu runas attīstības stimulējošie faktori*. SIA "Izdevniecība RAKA". Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/Bernuvaloda_2_RAKA_2016.pdf (Skatīts 24.10.2020)
21. Korbe, V. (2007). *Programma skaņu izrunas un runas kultūras attīstīšanai pa pakāpēm pirmsskolas vecuma bērniem un bērniem ar izrunas traucējumiem*. Rīga: SIA "Izglītības solī"
22. Markus, D. (2007). *Bērns runā kultūras pasaulē*. Rīga: apgāds "Rasa ABC"
23. Miltiņa, I. (2005). *Skaņu izrunas traucējumi*. Rīga: RAKA
24. Miltuze, A. Sebre, S. (2011). *Bērnu kognitīvā attīstība*. Rīga. Pieejams: http://profizgl.lu.lv/pluginfile.php/33354/mod_resource/content/0/Miltuze/Berņu_kognitīva_attistiba_-_materials_skolotajam.pdf
25. Ministry of Labour and Social Policy. (2009) *Early learning and development standards for children from 0-6 years*. Retrieved from: <https://www.unicef.org/northmacedonia/reports/early-learning-development-standards-children-0-6-years>
26. Pirmsskolas izglītība (2018). *Spēles un vingrinājumi runas elpas attīstībai*. Pirmsskolas izglītība, NR. 1 (126), 7 - 8lpp.
27. Piažē, Ž. (2002). *Bērna intelektuālā attīstība*. Rīga: Pētergailis
28. Puškarevs, I. (2001). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: RAKA
29. Rīgas pedagogijas un izglītības vadības akadēmija (2015). *Bērnu valoda Latvijā 21.gs.* Rīga: RAKA. Pieejams: http://viaa.gov.lv/library/files/original/Bernuvaloda_2_RAKA_2016.pdf
30. Sabiedrības integrācijas fonds. (2016). *Emociju grāmata. Rokasgrāmata bērna individuālajam darbam ar pieaugušo*. Rīga.
31. Saukāne, I. (2010-2011). *Skolēnu runas kultūras attīstīšana*. Rīga. Pieejams: http://profizgl.lu.lv/pluginfile.php/33476/mod_resource/content/0/Irita_Saukane/Ieguldijums_tava_nakotne/1.pdf
32. Špona, A. (2006). *Audzināšanas process teorijā un praksē*. Rīga: RAKA
33. Stangaine, I. *Pirmsskolas vecuma bērnu dialogrunas sekmēšana rotaļās*. (2019) Pieejams: https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2019/10/Dialogrunas_sekmesana_Inga_Stangaine.pdf (Skatīts 20.05.2019)
34. Svence, G. (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: apgāds "Zvaigzne ABC"

35. Svence, G. *Bērnu runas attīstība pirmsskolas vecumā*. Pieejams: http://maciunmacies.valoda.lv/images/Maci/Par_latviesu_valodas_apguvi/SVENCE_Berna_runas_attistiba.pdf (Skatīts 16.03.2018)
36. Tūbele, S. (2019). *Valodas trauvējumu novērtēšana*. Rīga: RAKA
37. Tūbele, S. Landra, T. Šūmane, I. Burčaka, M. Laganovska, E. Kušnere, S. Vīgante, R. (2013). *Metodiskais materiāls pedagogiem darbam ar izglītojamajiem ar jauktas attīstības traucējumiem* Pieejams: <https://registri.visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/esfpr/VISC%203.3%20-%20metod%20mater%20pedagogiem%20-%20jaukti%20attistibas%20trauce.pdf> (skatīts 20.09.2020)
38. Valsts izglītības satura centrs. (2012). *Pirmsskolas izglītības mācību satura programma, īstenojot pirmsskolas izglītības programmu, kods 01011111*. Valsts izglītības satura centrs. Pieejams: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pirmsskolai/pirmssk_izgl_mac_programma.pdf
39. Valsts izglītības satura centrs. 2013. *Vadlīnijas bērnu un pusaudžu attīstības izvērtēšanai*. Valsts izglītības satura centra speciālās izglītības nodaļa. Pieejams: http://visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/vadlinijas_attistibai.pdf
40. Valsts izglītības satura centrs. (2018). *Vecākiem informatīvs materiāls par bērnu attīstību*. Valsts izglītības satura centra speciālās izglītības nodaļa. Pieejams: https://registri.visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/inf_mat_vecakiem.pdf (skatīts 1.11.2020)
41. Valsts izglītības satura centrs. *Pirmsskolas mācību programma, kompetenču pieeja mācību saturā*. Pieejams: <https://mape.skola2030.lv/resources/10> (Skatīts 23.09.2020)
42. Valsts izglītības un satura centrs. (2011). *Attīstošo spēļu izmantošana pirmsskolas izglītībā*. Pieejams: http://olainezile.lv/upload-files/ns_39att_speles_izmant.pdf (Skatīts 09.09.2019)
43. Vilka, I. *Metodiskais materiāls pedagogiem darbam ar izglītojamajiem ar jauktiem attīstības traucējumiem. Ģirta burtu grāmata*. Pieejams: <https://registri.visc.gov.lv/specizglitiba/dokumenti/metmat/esfpr/VISC%203.3%20-%20Girta%20burtu%20gramata%20-%20pielikums.pdf>
44. Zaķe, I. (2000). *Logopēdiskās spēles un vingrinājumi*. Rīga: SIA Izglītības solī
45. Žukovs, L. (grāmatas gads nav norādīts). *Ievads pedagogijā (pamatkurss)*. Rīga: RAKA
46. Zelmenis, V. (2000). *Pedagoģijas pamati*. Rīga: RAKA

47. Jones and Burtlett Publisher, 2010. Retrieved from http://samples.jbpub.com/9780763747237/47238_CH02_Shulman.pdf

48. Primary National strategy department for education and skills. (2007). Retrieved from:

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/190599/Letters_and_Sounds_-_DFES-00281-2007.pdf

49. Люблинская, А. (1971). *Детская психология*. СССР

Pielikumi

1.pielikums. Artikulācijas aparāta kustīguma pārbaude

Nr. p.k.	Vingrinājuma skaidrojums	Izpildījuma kvalitāte		
		3	2	1
1.	“Garā mēle”- mēle tiek izbāzta no mutes, mēles galu stiepj uz leju (“līdz” zodam), tad mēlei stiepj uz augšu (“līdz” degunam)			
2.	“Pulkstentiņš”- mēles galu pārmaiņus like precīzi mutes kaktiņos- tik tak, tik tak (no sākuma labā mutes kaktiņā, tad kreisā mutes kaktiņā)			
3.	“Skaļā buča”- lūpas izstiepj uz priekšu un “šmakstina” skaļu buču			
4.	“Zirdziņš”- mēli piesūcina pie priekšējām aukslējām un atdarina zirga rikšošanu			
5.	“Šūpoles”- atver diezgan paltu muti, mēles gals mutes iekšpusē paceļas pie cietajām aukslējām (grubuļainā) un nolaižas lejā pie apakšējiem zobiem (grāvītī)			
	Kopējais iegūto vidējais punktu skaits			

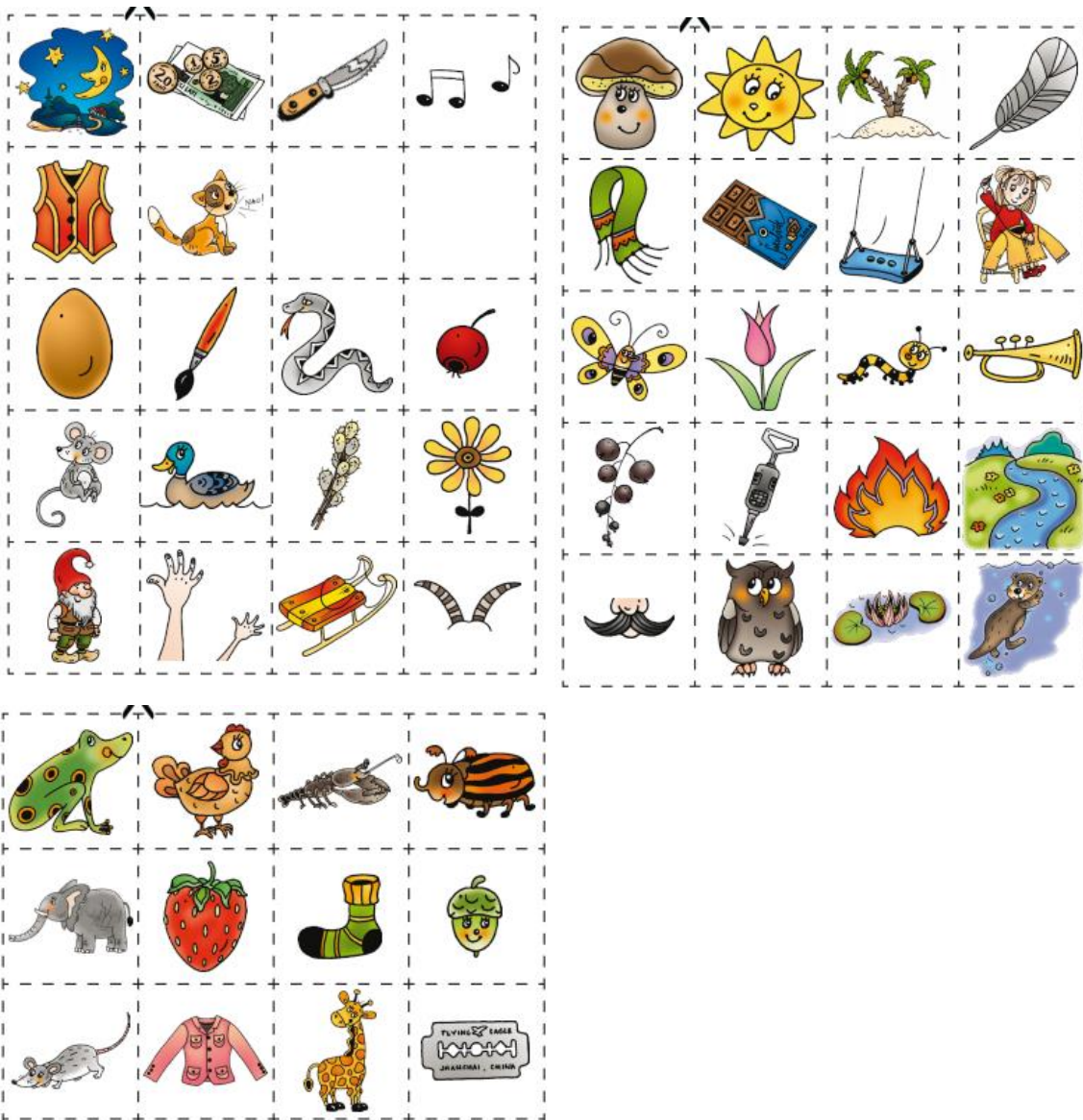
2.pielikums. Skaņu izrunas pārbaude

	Skaņa	Vārds	Andis	Dārta	Paula	Sofija	Mārcis	Martins	Žanna	Roberts	Noa	Alekss	Ronas
1.	b	Balons											
2.	c	Cūka											
3.	č	Čaumala											
4.	d	Dakša											
5.	f	Fotoaparāts											
6.	g	Gulta											
7.	ģ	Ģitāra											
8.	h	Hanteles											
9.	j	Jaka											
10.	k	Karote											
11.	ķ	Ķirbis											
12.	l	Lācis											
13.	ļ	Ļaudis											
14.	m	Mēness											
14.	n	Nakts											
16.	ņ	Ņau											
17.	p	Pele											
18.	r	Rūķis											
19.	s	Sēne											
20.	š	Šalle											
21.	t	taurenis											
22.	v	Varde											
23.	z	Zilonis											
24.	ž	Žurka											
25.	ie	Ņieburs											
26.	ai	Haizivs											
27.	au	Saule											
Kopā iegūtais vidējais punktu skaits													

3.pielikums. Ģirta burtu grāmata

3.pielikuma turpinājums. Ģirta burtu grāmata

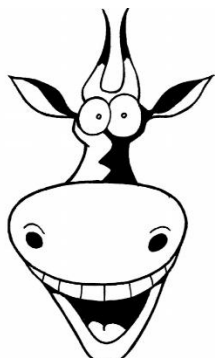
4.pielikums. Vārdu krājuma pārbaude

	Vārds	Andis	Dārta	Paula	Sofija	Mārcis	Martins	Žanna	Roberts	Noa	Alekss	Ronas
	Lietvārdi											
1.	Akmens											
2.	Ābols											
3.	Balons											
4.	Cimdi											
5.	Čības											
6.	Zemene											
7.	Žirafe											
8.	Karote											
9.	Ķemme											
10.	Lapa											
11.	Mašīna											
12.	Nazis											
13.	Ota											
14.	Puķe											
14.	Ragavas											
16.	Spalva											
17.	Šūpoles											
18.	Tārps											
19.	Upe											
20.	Helikopters											
21.	Izpletņis											
22.	Jahta											
23.	Egle											
24.	Zivs											
	Īpašības vārdi											
25.	Pelēks											
26.	Sarkana											
27.	Zaļa											
28.	Krāsainas											
29.	Mīksta											
30.	Mazs											
31.	Zila											
	Darbības vārdi											
32.	Plūst											
33.	Lien											
35.	Stāv											
36.	Peld											
37.	Aug											
	Kopējais iegūtais vidējais punktu skaits											

5.pielikums. Runas intonatīvās izpausmes pārbaude

	Intonatīvā izpausme	3	2	1
1.	Prieks			
2.	Bēdas			
3.	Jautājums			
4.	Noliegums			
Kopējais iegūtais vidējais punktu skaits				

Prieks

Bēdas

Jautājums

Noliegums

6.pielikums. Gramatiskās struktūras pārbaude

		Andis	Dārta	Paula	Sofija	Mārcis	Martins	Žanna	Roberts	Noa	Alekss	Ronas
1.	Saskaņo lietvārdus un īpašības vārdus skaitlī, dzimtē, locījumā											
2.	Runā vingrinās saskaņot lietvārdus un prievārdus <i>uz, zem, pie, aiz</i>											
3.	Runā lieto 4 – 5 vārdu garus teikumus, prot aprakstīt pēc to izskata, īpašībām, atrašanās vietas											
4.	Informācijas iegūšanai veido jautājuma teikumus kas sākas ar <i>kas?, ko?, kāpēc?</i>											
5.	Atbild uz pieaugušā jautājumiem kas sākas ar <i>kas?, kāpēc?, kādā veidā?</i>											
Kopējais iegūtais vidējais punktu skaits												

**Rotaļas, kuras tika izmantotas visā pedagoģiskā procesa laikā,
ikdienā darbojoties ar bērniem.**

Kuģu lādēšana

Mērķis: nostiprināt pareizi skaņu izrunu, bagatināt vārdu krājumu

Apraksts: bērni sauc vārdu, kas sākas ar mācāmo skaņu. Kurš nevar nosaukt vārdu izstājas no spēles. Spēles beigās atkārtο jaunos vārdus.

Saklausī skaņu

Mērķis: saklausīt konkrētu skaņu vārdā

Apraksts: skolotāja saka vārdu, ja tajā ir dzirdama mācāmā (konkrētā) skaņa, bērnam ir jāpalecas, ja nav dzirdama, tad jānotupjas. Tas kurš kļūdās izstājas.

Ar ko tas sākas

Mērķis- saklausīt un nosaukt pirmo skaņu vārdā.

Skolotāja nosauc vārdu, bērns pasaka ar kādu skaņu sākas šis vārds, atrod atbilstošu burtu un piestiprina ar kanģi pie auklas.

Vingrinām artikulācijas aparātu

Šie uzdevumi tika pielāgoti, lai katram bērnam būtu interesanti. Ikdienas darbībās, darba autore ar dažādu rotaļlietu un citu objektu, priekšmetu palīdzību, rādīja kā ir javeic šie vingrinājumi, piemēram:

- Uz izstieptas mēles gala noturēt dzērveni.
- “Iepazīstoties” ar zivtiņu (mīkto rotaļlietu), sasveicinās tās valodā- atvērt un aizvērt paltu muti.
- Pūst ūdenī ar salmiņu, veidojot burbuļus.
- Pirms guletiešanas, iztēlojoties kā nāk miegs- žāvāties ar plaši atvērtu muti, ievilkot elpu un izelpojot.
- Bērns ikdienā pasmaržo dažādas lietas, piemēram, pusdienas, ieelpojot caur degunu, izelpojot caur muti, un otrādi.
- Iztēlojas kā tas ir, kad kaķis lok pienu- mēli ātri izbāž un ievilk atpakaļ mutē.
- Skolotāja katram bērnam iedot zilu tilla gabaliņu, lasa stāstījumu par mākonī un vēju, un bērni veic atbilstošas kustības

Pa debesīm slīdēja mākonis (Plivina lakatiņu)

Tas aizsedza sauli. (Satver lakatiņu ar abām rokām un šūpina)

Te uzpūta stiprs vējš, un mākonis (Pieliek lakatiņu pie lūpām un sāk pūst)

Sāka slīdēt arvien ātrāk un ātrāk (Pūš stipri)

Pēc brīža vējš rimās (Pūš mierīgi)

Līdzskaņu un patskaņu izrunas veicināšanai

Burtu metamais kauliņš – bērns met lielu metamo kauliņu, uz kura ir piesiprināti dažādi burti, nosauc un pareizi izrunā skaņu, kura ir uzkritusi, mēģina arī nosaukt vārdu, kas sākas ar šo skaņu.

Ikdienā darbojoties ar bērniem tika ņemts vērā bērna intereses. Ja bērns tajā brīdī labprātāk darbojās ar dažādiem dabas materiāliem, tad skolotāja darbojoties kopīgi, veica dažādus vingrinājumus ar šiem dabas materiāliem- ar čiekuriem tiek veikta roku masāža, tiek precīzi izrunātas skaņas, atrast pirmajai skaņai atbilstošs burts.

Līdzskaņu izrunas sekmēšanai

Bērniem tiek izstāstīts, kad aiztaisot acis un ievērojot pilnīgu klusumu, ir daudzas skaņas, ko mēs varm sadzirdēt apkārtējā vidē, bērni izstāsta, ko viņi var dzirdēt, pastāsta kā tas izklausās, mēģinot atdarināt šīs skaņas. Tad skolotāja izstāsta, kad viņa nākot uz darbu ir dzirdējusi odu, visi kopā atdarina skaņu Z-Z-Z, traktora ducināšanu- D-D-D, vētras vaidus- V-V-V. bērni turpina izdomāt savus varinātus kā apkārtējā vidē dzirdēti priekšmeti varētu skanēt, visi kopīgi atdarina.

Bērnus ļoti aizrāva spēle: **Kas maisiņā?**

Spēle veicināja bērnu vārdu krājumu paplašināšanu. Skolotāja maisiņā ielika vienu lietu, priekšmetu, tā, lai bērni to neredz. Aprakstīja, bērniem bija jāuzmin, kas tad ir tajā maisiņā. Bērni paši arī varēja ielikt maisiņā kādu lietu, aprakstīt to un pārējiem grupas bērniem jāuzmin, kas tad tur ir ielikts.

8. *Pielikums. Bērnu radošās darbošanās bildes*

8. Pielikuma turpinājums

GALVOJUMS

Es, Mairita Belozareviča_

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u. c. avotu sarakstā. Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u. c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors: Mairita Belozareviča

(vārds, uzvārds) (paraksts)

Datums: 24.11.202

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Bakalaura darbs izstrādāts

LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors Mairita Belozareviča

(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs

Lektore, mg. Paed. Ilze Vilka

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Bakalaura darbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 20____.gada _____ sēdē,

protokola Nr. _____

vērtējums _____

(vērtējums) (vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma komisijas priekšsēdētājs

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

(paraksts)